

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar (fr. 2021) 160 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 1

Årgång 76

2021

OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.

Nutid och dåtid i Alingsås. Lilla Prästeryd har anor från tidigt 1700-tal och ligger invid äldreboendet Tuvegården och sjön Gerdskan. Läs mer om Kulturarvssatsningar i Alingsås-Vårgårdabygden på sidorna 4-6. Foto: © Sven-Åke Mökander.

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Kulturarvssatsningar i Alingsås-Vårgårda	4
Varnhem så skickligt skildrat i ord och bild	7
Gustaf Ewald, Västergötlands första fotograf	8
Den boken går verkligen hem	10
Jordbrukets traktorisering, Stig Falck	11
Korpamoen låg i Asklanda	12
Klusendick lämnade Stockholm för Alingsås	14
Gårdar och hus i Hyringa och Längnum	15
Erling Svensson i Gärdhem	16
Tankar frå bögda, Fjortene mars va flöttedan	19
Niclas Olsson från Sörön i Amnehärad	20
Vaccinering förr	22
Franska munkar startade kvarnindustri	23
De bästa fröknarna finns i Gudhems skola	24
Valle, min plats på jorden	24
Besök i Dahlialunden i Älekulla	25
Skolresa från Borgunda till Stockholm	26
Kyrkogårdsmuren i Hangelösa	27
Långresa till Böne under 1800-talet	28
Dressin överlämnad i Frambo	29
Året som gått hos Historieforum	30
Tomtemor tog emot önskelistor i Järpås	31

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2020.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

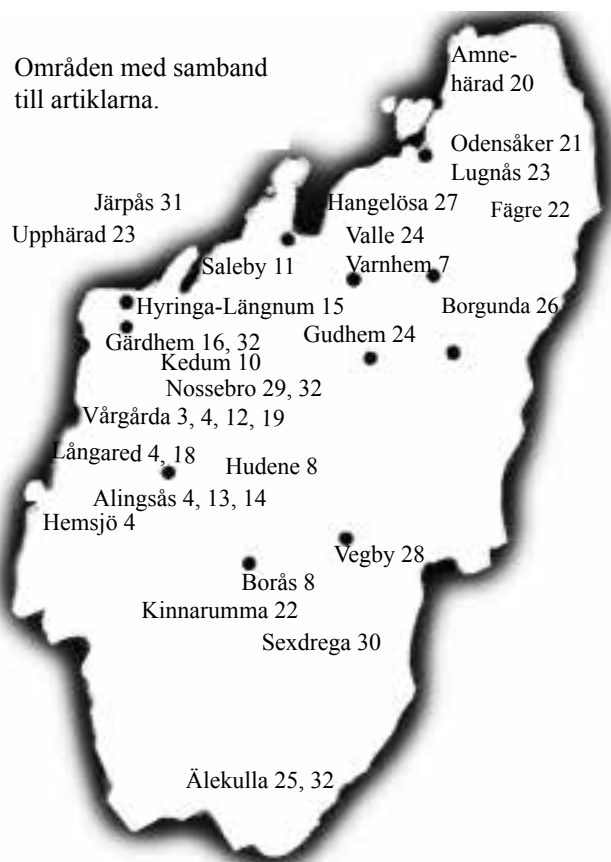
ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 76
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2021 160:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 31.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 25 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Hembygdshälsningar från Lena

Hej på er!

**Nytt år, nya möjligheter!
Vad ska vi hitta på i år?**

År 2020 blev inte som vi planerade den här tiden förra året. Men i år, med våra nya erfarenheter kring utomhusaktiviteter, inspelade föreläsningar, digitala tipsrundor och möten, så kanske vi kan planera redan nu för ett år med nya tankar och idéer kring vår verksamhet och arrangemang, blandat med det vi brukar göra när det tillåts.

Trevlig kontakt

Vi i styrelsen har i januari haft förmånen att få prata med de flesta av medlemsföreningarna. Det har varit väldigt roligt att ringa runt, prata med er och ställa några i förväg bestämda frågor. Av svaren att döma har coronapandemin drabbat oss alla ute i hembygdsvärlden mer eller mindre. Många tvingades ställa in hela sitt program från mars och framåt. Det var inte lätt att få till ett styrelsemöte när man inte fick träffas, och i våras tänkte vi att det nog skulle ordna sig till hösten. Många har också försökt hitta på nya arrangemang såsom digitala torpvandringar, filmsnuttar som sänts i sociala medier och så vidare. Vi har lärt oss att träffas digitalt, många har haft sina styrelsemöten på det sättet istället.

Råd om årsmöten

Något vi fått till oss är att det är många föreningar som inte kunde ha sitt årsmöte förra året. Det innebär att det är än viktigare att få till det i år. Det är viktigt att avsluta föreningens verksamhetsår, bokföring och övriga formaliteter. Kan vi inte redovisa för banken vem/vilka som tecknar föreningen så kan vi få problem där. För er som har möjlighet, gå in på Sveriges Hembygdsförbunds hemsida, och läs vad de rekommenderar kring det här med årsmöten. (www.hembygd.se/covid19)

Tulpaner ger hopp om en ny skön vår.
Foto: © Monika Moberg Kilefors

Lena Gustafsson,
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund

Behöver föreningen hjälp exempelvis med att hålla ett digitalt årsmöte så kontakta ert studieförbund och fråga vad de kan erbjuda.

Årstämman

Vad gäller Västergötlands Hembygdsförbunds stämma, så är den planerad till Borås, men vi får återkomma med ett datum, utifrån vad Folkhälsomyndigheten säger.

Jag vill så klart nämna något om det välbehövliga och uppskattade coronastöd vi fått av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Detta meddelades ju i ett utskick till er alla precis före jul. Vi är väldigt glada över, att så småningom, få möjlighet att dela ut dessa pengar till er.

I övrigt fortgår arbetet i förbundet. Vi försöker vara en aktiv part i många olika sammanhang som ska vara till glädje och framförallt nytta för oss alla inom rörelsen. Vi har våra olika arbetsgruppsmöten samt styrelsemöten digitalt.

Möten med övriga regionala hembygdsförbund, Regionen, Studieförbundet Vuxenskolan, Sveriges Hembygdsförbund m m, m m sker digitalt. SHF säger att de har fler deltagare på seminarier, utbildningar och andra träffar de erbjuder nu när de sker digitalt. Vi slipper resor och kanske till och med övernattnings för att kunna delta i det de erbjuder.

Varmt välkomna med på hembygdsresan demokratiåret 2021 !

Hör gärna av er med tankar och idéer!

*Vänligen Lena Gustafsson
VHF:s ordförande*

Kulturarvssatsningar i Alingsås-Vårgårdabygden – del 1

Nyrenoverade ladugården i Sandhult med från vänster S-Å Mökander, Lillemor Skoglund-Andersson, Barbro Svensson och Henry Aronsson. Samtliga foton i referatet: © Sven-Åke Mökander

Avsikten med rubriken ovan är att informera om ett antal föreningar som satsat energi, arbete och pengar på investeringar för att utveckla och bevara olika kulturarvsmiljöer. Vi återkommer därför i kommande nummer av Västgötabygden med någon artikel som en fortsättning.

Nyrenoverad ladugård i Sandhult i Risveden

Långareds Hembygdsförening har normalt ett rikhaltigt program, som nu i coronatider har fått minska ned betydligt. Någon julträff med tomtebesök blev det inte i år.

Hembygdsgård har föreningen i Ruus vid sjön Antens strand. Genom donation har man fått denna lantgård med boningshus, ladugård och uthus samt örtagård och bakstuga. Därtill har man två torpmiljöer i Sandhult och Kartås.

Sandhult i Risveden är ett torp med 2 ha omgivande mark, som är bevarat som det såg ut i början av 1900-talet.

Den spånklädda stugan på tre mindre rum och kök restaurerades varsamt 1996. Torpet friköptes 1915 av toffelmakare August Andersson och det var familjer som bodde här permanent fram till 1950. Sedan var torpet sommarviste under ett antal år.

August byggde även till med en mindre stuga för att bättre kunna utöva sitt hantverk med att tillverka trätofflor. Hembygdsföreningen har sedan förvärvat fastigheten genom gåva. Marken runtomkring är ett gott exempel på gammalt odlingslandskap. Här finns åkermark med öppna diken, en hackesslätteräng och en sidvallsäng och därför arrangeras årligen slättergille i augusti av föreningen i samverkan med Lierade Sällskapet i Alingsås. Ladugården var kraftigt nedgången. Här fanns timrat fähus (för 4 kor och 8 får), som har bibehållits. Logen, som renoverats, är på 14 x 4.80 m. Här har det mesta bytts ut från golv till tak. Stolpkonstruktionen kunde behållas, men den fick förankras på nytt till marken. Stenar och jord i såväl fähusgolv som ladugolv grävdes ut till en meter utanför väggarna och återfylldes med singel. Ahlnings byggtjänst AB gjorde stora delar av timmerarbetet och resten har föreningsmedlemmar gjort ideellt. Torpmiljön i Sandhult är nu säkrad för en god framtid och är intakt med boningshus och uthus. Ladan kommer att vara till god nytta vid arrangemang med visningar och servering samt som reserv vid regnigt väder.

Finansiellt har renoveringen följande delar:

Länsstyrelsen	183 000 kr
(inkl bidrag för antikvariskt arbete med 8 000)	
EU via Jordbruksverket (stoppades för hembygdsföreningar i april 2020)	
Alingsås kommun	Avslag
Egen insats	28 000 kr
(i redovisningen har föreningens byggtid uppskattats till 36 000 kr och därtill kommer övrigt ideellt arbete)	

Total byggkostnad 203 000 kr

Nybyggt magasin alternativt flexibel utställningslokal i Hemsjö

Hemsjö Hembygdsförening grundades 1969 och har idag ca 500 medlemmar. 2019 firade föreningen sitt 50-årsjubileum med många besökare och ett gediget program med bl a invigning av det då nybyggda magasinet. Normalt har föreningen stor folklig verksamhet, men just nu har man fått ställa in det mesta på grund av

pandemin covid-19. Nyligen har man arbetat med en torpinventering och digitalt lagt in 244 torp och backstugor med historia och boende i Hemsjöbygden.

Hembygdsgården heter Hea och här har man successivt utökat med byggnader och verksamhet. Först hyrde föreningen fastigheten av kommunen och köpte den sedan 1998.

Då fanns här en äldre ladugård i behov av upprustning, som byggdes om till samlingslokal och kök. 2014 byggde man till entrén och gjorde nytt kök. Innerväggarna är ”klädda” med lokal historia i form av äldre foton, som togs fram till 50-årsjubileet.

”Per Albins” torp är ett typhus, som togs fram av Sveriges tidigare statsminister Per Albin Hansson. Han försökte skapa billigare boningshus och tog fram typritningar för egnahemsrörelsen. Boningshuset uppfördes på 1930-talet.

Ladugården togs hit 1981 och har den för Hemsjöbygden typiska ”skonken”, som innebär att man kommer under tak och med väggar på tre sidor. Här kunde man snabbt ställa undan utrustning, hantverk eller foder utan att behöva gå inomhus, men det var ändå skyddat. Inne i ladugården står uppställt bland annat kärror, skrinkor, jordbruksutrustning, tidiga maskiner, plogens utveckling med mera. Utvändigt finns en tröskvandring ansluten.

”Segerlinds undantagsstuga” flyttades hit från Ingaröd 1996 och är idag i första hand bakstuga med vedugn.

Magasinet på Hea

Magasinet kompletterar nu gårdsbilden. Det uppfördes 2018–19 och invigdes vid 50-årsjubileet. Med gåvor och donationer och ideellt arbete har föreningen fått denna flexibla byggnad som mäter 8.40 x 10 m och med ett delvis andra förrådsplan. Här har man ordnat en fin utställning av främst äldre jordbruksredskap.

Nya magasinet på Hea, Hemsjö Hembygdsgård.

Verktygs- och redskapsutställning i magasinet på Hea.

Lokalen kan även användas som scen med breda dörrar på ena långsidan eller hantverksvisningar på hembygdsdagar eller servering/samlingsal sommartid.

Tack vare gåvor och ideellt arbete har föreningens kostnader för byggnationen blivit marginell.

Hemsjötrakten är mest känd för tillverkningen av korgar. Dessa fanns i olika storlekar, vanligen 100-, 50- och 30-liters. Uppköpare var främst SJ för lokkorgar (kol till ånglok) och lanthandlare. Många gårdar i Hemsjö har lillstuga, som tidigare var verkstad för korgtillverkning.

Lilla Prästeryd blir Minnenas hus samt föreningslokal i Alingsås

Lilla Prästeryd har anor från tidigt 1700-tal och ligger invid äldreboendet Tuvegården och sjön Gerdsken i Alingsås stad. Siste boende i boningshuset (förstuga, rum och kök) var kakelugnsmakare Lars Bernhardsson. När Lars flyttade över till Tuvegården föll stuga och ladugård i glömska och förfall. Sommaren 2016 tog sig Alingsås Hembygdsgård an frågan.

Kontakter togs med fastighetsägaren Alingsåshem och kommunens byggnadsantikvarie samt Lars Bernhardssons släktingar. I samarbete mellan dessa inleddes i början av 2018 ett upprustningsprogram.

Inom föreningen finns kunskap och Alingsåshem har fram tills nu stått för kostnaderna i avsikt att skapa ”Minnenas hus” för boende på Tuvegården, allmänhet samt skolklasser i ett slags levande museum. Torpet skall även fungera som hembygdsgårdens kommande ”hemvist”.

Lilla Prästeryd i Alingsås med fr vänster Pär-Uno Ström och Carina Håkansson, ordförande i Alingsås Hembygdsförening.

Naturtorpet Dammsjöås.

Uppfarten röjdes, taket lades om och fasaden målades. Invändigt fick man bland annat lägga nytt golv, målning och tapetsering med mera. Ladugården var i mycket dåligt skick och fick minskas ned till ett uthus/förråd. Ännu återstår arbete med att ställa i ordning, ordna montrar med mera, men miljö och hus är räddade och verksamheten kan successivt starta upp.

Dammsjöås naturtorp utanför Alingsås fick ny belyst utställning via solceller

Alingsås Hembygdsförening och Alingsås Friluftsklubb äger tillsammans naturtorpet Dammsjöås, 7 km utanför Alingsås. Fastigheten är på 17,5 ha och har flera olika naturtyper: slätterängar, betesmark med får sommartid, skog, mosse samt sjö. Byggnaderna består av boningshus, lillstuga, ladugård samt några mindre uthus.

Under 2019 och 2020 har man anlagt en plantskola för lövträd. Ett 20-tal olika arter mest blommande, nek-

tar- eller pollengivande träd och buskar har planterats inom nät på grund av betestrycket från älg och rådjur. Avsikten är att framöver plantera om dessa för att gynna fjärilar och insekter.

Den nygjorda utställningen behandlar torpet med dess flora och fauna, om den siste ägaren Allan Karlsson (som donerade fastigheten till föreningarna) och om nuvarande skötsel- och utvecklingsplaner.

Utställningen gjordes på mjölkglas och skulle ha belysning bakifrån.gården har dock ingen ström framdragen??

Lösningen blev att anlägga en solcell på taket (utvecklade 300 watt), batterier samt belysning (med 12 volts ledlampor och rörelsedetektor som slår på och av belysningen). Utställningen placerades i före detta torvbladan och batteridelen i underliggande jordkällare. Detta har fungerat utmärkt och föreningarna tackar Lars Lindeberg som ideellt har ”uppfunnit” och installerat anläggningen.

Bidrag har erhållits från

– Alingsås kommun Kultur och fritid	25 000 kr	
	plus 25 000 kr	
– Riksantikvarieämbetet		Avslag
– Sparbanken Alingsås	15 000 kr	
– Övriga sponsorer	2 500 kr	
Investering av utställning och plantskola		67 500 kr

Måndagsgruppen består av 8–10 personer som varje måndag året runt arbetar ideellt med torpets skötsel och underhåll och projekt som plantskola och utställningar. Hembygdsföreningar i Alingsås kommun erhåller inga kommunala driftsbidrag.

Vi ämnar i kommande nummer av Västgötabygden att redovisa ytterligare några planer och investeringar som hembygdsföreningarna gjort i bygden.

Sven-Åke Mökander

Tankar i pandemitider

Det har kommit en pandemilag, som trädde i kraft den 10 januari och som medför strikta begränsningar för möten och aktiviteter och får stor påverkan på föreningsverksamheten. Vi vet i skrivande stund inte när VHF:s årsstämma blir eller i vilket nummer vi presenterar vårt 75-årsjubileum. Men håll ögonen öppna för information till föreningar och i olika media.

Monika Moberg Kilefors

Varnhem så skickligt skildrat i ord och bild

Det har bott människor i Varnhem på Billingslutningen i tusentals år. De bördiga jordarna, skogarna och de många sjöarna med fisk har gett underlag för livet här. Under olika utgrävningar har vi fått alltmer kunskap om bygden och detta redovisas i Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 2019 – 2020, Varnhem – från järnåldersgård till klosterstiftelse.

Redaktör för denna ”tidskrift”, som i själva verket är en bok på 318 sidor, är Anna Lokrantz. En mycket lärd bok som speglar det mesta från geologin och hydrologin till klostrets öde under reformationen. Varnhem lär för övrigt ha klarat sig jämförelsevist bra då.

Ger svaren

Ordföranden i Västergötlands Fornminnesförening, Ragnar Sigsjö, visar på de många frågetecken kring Varnhem och här i boken gör en rad forskare i olika ämnen sitt bästa för att ge svaren sedan Sigsjö lagt grunden i en inledande uppsats. Det är en mycket lärd och faktarik bok på hög nivå. Ingen man snabbläser, men för den som ger sig tid finns här massor att lära.

Här handlar det främst om tiden för kristnandet, den tidiga kyrkogården, Kata gård med sina kyrkor men förstås också mycket om klostret. Hur det kom att hamna just här, hur det arbetade och hur det påverkade bygden. Liksom spännande texter om fynd från klostertiden. Myntskatten exempelvis.

Dansande damer

Det finns en dramatisk berättelse kring klostrets tillkomst i Varnhem som den högättade fru Sigrid upplät. Men hon ångrade sig, fördärvad av en mäktig mans råd, sägs det, och fördrev munkarna därifrån. Då drabbades hon av spetälska och blindhet och ångrade sig igen.

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.

Varnhems klosterkyrka som den skall ha sett ut omkring 1700.

Men även hennes släkting drottning Kristna, maka till kung Erik, ville ha bort munkarna. Varnhem var tydligen mycket värdefullt och eftertraktat. Och de vapen som användes mot munkarna var dem de fruktade mest, skamlösa kvinnor som dansade omkring iklädda bara särken. Många prövningar klarade munkarna, men inte det.

Gårdskyrkan

Christian Lovén berättar bakgrunderna till de gamla historierna kring klostret. Thomas Lindkvist skriver om kristnandet i Sverige och Västergötland medan Maria Vretemark berättar om den tidigkristna kyrkogården liksom hon skriver om gårdskyrkan tillsammans med Tony Axelsson och Fredrik Dahlberg. För att nämna lite av all den kunskap som presenteras här.

Det bästa med boken är att den trots sin lärdom även lyfter fram massor av detaljer som gör kristnandet och livet i klostret levande. Inte sällan överraskande och spännande fakta.

Hembygdsgårdar

Utöver all information om Varnhem tiden kring kristnandet och klostret så finns här en rad annat läsvärt antikvariskt. Så skriver Ulf Larsson om vård- och underhållsplaner för hembygdsgårdar och Sara Roland om renoveringen av S:t Olofs kyrka i Falköping. Medan Ylva Nilson lockar med att fynden från Finnestorp nu finns i Västergötlands Museums samlingar.

En mycket lärd och läsvärd bok med massor av fina illustrationer.

Hans Menzing

Gustaf Ewald

– Västergötlands förste pressfotograf

Förgrundsgestalt inom hembygdsrörelsen

En av hembygdsrörelsens stora uppgifter är att dokumentera sin tid och att föra kunskapen om kulturarvet vidare. År 1977 var ”Ljustöperskan” ett motiv på ett julfrimärke. Hon bodde på Grimstorp i Hudene socken inte långt från Herrljunga i Västergötland. Hennes namn var Kristina Andersson, född 1853, och hon var gift med Gustaf Andersson, född 1844. I äktenskapet föddes den 30 mars 1884 en son, som fick namnet Gustaf Ewald, och det är han som är huvudpersonen i denna artikel. Han blev en förgrundsgestalt inom hembygdsrörelsen och har i ord och bild berättat om livet förr i vardag och arbete och om traditioner och levnadssätt.

De första försöken

Redan som ung ville Gustaf Ewald, som han kallade sig, skriva och berätta om hembygden. Någon gång vid sekelskiftet omkring år 1900 sände han in ett litet bidrag till Elfsborgs Läns Tidning i Alingsås och frågade försiktigt, om han kunde få en krona i honorar. Han fick en krona och femtio öre tillsammans med uppmuntrande ord om stilistisk begåvning och uppmaning att fortsätta. Och Gustaf Ewald fortsatte att skriva om hembygden i 70 år. I maj 1903 begav han sig till Hasselblads fotografiska firma i Göteborg och köpte sin första kamera eller ”fotografiapparat”, som kameran kallades på den tiden. En av hans kusiner hade inspirerat honom. Pennan och kameran blev sedan hans arbetsredskap, och år 1904 blev han medlem i Svenska Fotografernas Förbund med titeln ”resefotograf”. Hans stativkamera var av ”polerad mahogny med många messingsbeslag, rörlig visirskiva, inställningsskruf, dubbelt rörligt objektivbräde, kalikåbälge med läderhorn, omställbar ram för tagning af bilder på höjden eller på längden” samt tre dubbelkassetter och kostade 125 kronor, en ansevärd summa på den tiden. Till utrustningen hörde också ett mörkrum med kemikalier, preparat, torrplåtar, papper, kartong, färger och retuschmaterial. Gustaf Ewald inredde sitt mörkrum i en tillbyggnad till föräldragården och där fanns också en ateljé för porträttbilder. Glasrutor i taket gav ljus.

Gårdsbilder från hemmet i Grimstorp med föräldrar och syskon i det dagliga arbetet på gården utgjorde de första motiven. Bilderna är i dag klassiska och kulturhistoriskt värdefulla, då de skildrar arbetsmoment som snart försvann, t ex potatismalning, linberedning och präglatrökning, alltså trökning med slaga.

Gustaf Ewald – Självporträtt 1915.

De första artiklarna var ”Bref från Gäsene”, det härad där Hudene socken låg. Större artiklar var ”Gammaldags allmogeliv i västgötabygd”, ”Julens firande i forna dagar” och ”Västtorpaskräddarens stuga”, tryckt i Elfsborgs Läns Tidning 1908. Omkring 1910 har han rubriken ”Ströftåg med vår kamera”, och han har då ett helt uppslag med bilder från olika orter. Han publicerar dem i Allers familjeyournal och dess bilaga Krig och fred, i Idun, i Illustrerad veckojournal och senare även i Husmodern och Svenska journalen. Han skrev där också kulturartiklar med egna illustrationer. I Handels-tidningens Veckoblad var han en flitig medarbetare.

Flyttning till Alingsås

Så småningom fick Gustaf Ewald anställning på tidningen Elfsborgs Nyheter i Alingsås, och år 1915 flyttade han dit. Han hade då blivit redaktör för tidningen, och han ägde Elfsborgs Nyheter 1920–1924. I tidningen infördes många beskrivningar över socknar, pastorat och härader i Älvsborgsdelen av Västergötland. År 1922 gav Ewald ut Elfsborgsbygder i ord och bild som bilaga till tidningen, och år 1925 kom Ur Älvsborgsbygdens hävder. Beskrivningar över Kullings och Gäsene härader kom också 1925.

När Ewald hade sålt tidningen och tryckeriet, ägnade han sig åt reportageresor och ”ströftåg” för att dokumentera den gamla allmogekulturen. Resultatet blev tre böcker, Västergötland i bilder 1926, Västergötlands kyrkor i ord och bild 1929 och Västergötland i ord och bild 1930. Den senare tog enligt uppgift sju år att sammanställa. Man kan kalla honom Västergötlands förste pressfotograf. Redan 1903 hade han dokumenterat invigningen av minnesmonumentet över fältherren Len-

nart Torstensson i Västra Tunhem. Han dokumenterade också ungdomsmöte på Nohaga utanför Alingsås liksom solförmörkelsen 1914.

Han reste mycket i stora delar av landet för att skildra livet i bygderna, och hans kunnsighet och bildsinne tillsammans med ett genuint intresse för hembygdsforskning gjorde att han blev mycket produktiv. ”Ströftåg i svenska bygder” blev samlingsrubriken på ett mycket stort antal artiklar publicerade i ett 15-tal tidningar i hela landet. Redaktörerna kunde köpa hela serien och valde sedan ut vad de ville producera. Exempel på tidningar är Sundsvalls Tidning och Falköpings Tidning. I ”Hvar 8 dag” var Ewald en av de flitigaste medarbetarna.

Västgötabygden

Gustaf Ewald hade länge haft tanken att starta en hembygdstidning för Västergötland, och han hade försökt realisera den då han blev tidningsredaktör i Alingsås.

År 1946 startade han tidningen Västgötabygden, som under det första året kom ut med fyra nummer i en upplaga av 5 000 exemplar. Senare övertogs ledningen av Västergötlands Hembygdsförbund, som Ewald var en av initiativtagarna till, och han var Västgötabygdens redaktör fram till 1956. Han skrev under sin tid som redaktör och ansvarig utgivare mer än 200 artiklar. Tidningen som nu kommer ut med sex nummer per år är Sveriges näst äldsta hembygdstidning. Den fungerar som kontaktorgan för medlemmar och är ett språkrör för hembygdsrörelsen i vårt landskap.

Flera böcker

Under 1950- och 1960-talet gav Ewald även ut flera böcker, nämligen Alingsåsbygden 1951, Gamla seder och bruk 1957 och Elfsborgs län under 100 år 1963.

I flera artiklar har han skrivit om träd av olika slag och deras betydelse. Svenska vårdträd kom ut 1945 och i nytryck 1983. Ett annat intresse var psalmodikon, och Psalmodikon och kammarorgel kom år 1968.

Gustaf Ewalds journalistiska produktion omfattar mer än ett tusen tidningsartiklar, och han tog mer än tio tusen bilder. Till hans 90-årsdag år 1974 sammanställdes en bibliografi med över ett tusen namngivna artiklar och texter med bilder.

Utmärkelser

Gustaf Ewalds insatser för att bevara traditioner och kulturmiljöer blev uppskattade i form av utmärkelser och diplom. Exempel på detta är Illis quorum, Hazelius-medaljen, Västergötlands fornminnesmedalj, Svenska Naturskyddsföreningens silvermedalj och Västergötlands Hembygdsförbunds diplom.

Gustaf Ewald dog 1976, 92 år gammal.

Gustaf Ewalds betydelse

Ofta kommer Gustaf Ewald tillbaka till släktgården Grimstorp. I mitten av 1700-talet kom förfadern Anders Jonsson till Grimstorp som kronans åbo. Gården köptes 1765, och köpebrevet finns fortfarande kvar. I den gamla ladugården, som revs 1927, fanns Anders Jonssons initialer på en ekstolpe tillsammans med årtalet 1754. Livet på gården förändrade sig nog inte så mycket på de följande 150 åren, men senare under 1900-talet kom de stora förändringarna med mekanisering och nya brukningsmetoder. Det är den gamla tiden som Gustaf Ewald har bevarat i sina bilder från en tid, då tanken på dokumentation av vardagslivet inte var så vanlig. Kulturhistoriskt är bilderna och beskrivningarna ovärderliga.

Han fotograferade flitigt familjemedlemmar och grannar. Far och farbror tröskar med slaga eller ”prägel” eller ”böstar” rågen, och farbror Johannes mal säd på hemkvarnen. Grannen Karl Fredriksson skär hackelse på skärkista, kör med krok efter oxar och åker spjälkärra efter oxen. Krok och spjälkärra finns nu på lantbruksmuseet på Fristads folkhögskola tillsammans med fotografierna, och man blir förundrad över hur man använde naturens produkter. En krokig stor gren blir en krok eller årder, och enkla pinnar utgör kärrans sidogrindar. ”Västgötakroken” återfinns redan på hällristningar från bronsåldern i Bohuslän. I fyra av häradssigillerna i Västergötland från 1500-talet finns bilder av krok.

I Karl Fredrikssons gamla stuga, en spelmansgård, lades fortfarande julhalm på golvet och där fanns också julkronan i taket och julbocken i halm. En bild av lussegubbar från 1903 påminner om tiden innan den gregorianska kalendern infördes 1753, då den längsta natten var Lucianatten och onda makter var i rörelse.

Gustaf Ewald fotograferade också många ryggåsstugor, innan dessa revs. Han dokumenterar repslagning och träskotillverkning, spinning och vävning, bak och ljusstöpning, kolning och smide, malning i kvarnen och sågning i det lilla sågverket.

Gustaf Ewald har gjort mycket för att dokumentera det gamla allmogelivet, men han hade också en realistisk syn på utvecklingen.

Han säger: ”Det skimmer av poesi, som vilar över höstens 'bråtahjälper', alltså en del av linberedningen, och spinnrockars surr under långa vinterkvällar är dock förbi och torde säkerligen icke återkomma.”

Ann-Britt Boman

Källor:

Västergötland i ord och bild med över 800 illustrationer av Gustaf Ewald. Gustaf Ewalds skrifter 1908–1973 av Margit och Håkan Brunnegård samt Nils Sandberg.

Gustaf Ewalds Västergötland i ord och bild av Claes-Håkan Jacobson

Den boken går verkligen hem

Forshem. Liknar han till höger Jan Guillou?
Teckningar: Ossian Ekenger.

Jag växte upp i Södra Gethem. Det försäkrar Erik Andersson i sin lärorika och mycket roliga bok *Hem*. Resor i Västergötland (Daidalos förlag). Socknens å hette Getån, så förmodligen har han rätt.

Annars fick jag lära mig att jag bodde i Södra Kedum (strax utanför Vara), men *ked* lär vara ett gammalt ord för bland annat get, och *um* är ju en förenkling av ordet hem. Erik överraskar mig också genom att slå fast att min fridfulla hembygd bjuder på ett otroligt dramatiskt landskap utmed Kedumsbergen. Fast dramatiken inträffade för en miljard år sedan så det är inte konstigt att jag inget minns.

Info från SV Skaraborg

Det första kvartalet 2021 erbjuder Studieförbundet Vuxenskolan digital verksamhet, några cirklar, några utbildningar, t ex utbildning i hur man håller digitala årsmöten.

Det finns en hel del olika cirklar och utbildningar, och SV tror att en eller flera kan vara intressanta för hembygdsföreningarna.

För mer information om några av dem titta gärna in på SV:s hemsida www.sv.se/skaraborg

Rolig lärdom

Han berättar om hur det dramatiska landskapet förvandlats till en jordbruksbygd fylld av lera som traktörerna ganska obekymrat åker runt omkring. Och minns också den tid när vi hade två järnvägar. Vi kunde resa både till Lidköping, Skara och Göteborg.

Detta är en mycket lärorik och rolig bok, för lärdomarna är aldrig tråkiga utan underhållande. I 50 västgötska resor tar västgöten Erik Andersson oss med på besök på orter vars namn slutar på *hem* eller *um*. Han strövar runt och iakttar mängder av intressanta detaljer, allt kopplat till försynt kunskap. Han har läst på.

Kan det vara Jan?

Och så är han rolig. Han hittar alltid poänger, utan att någonsin driva med orterna. Alla kan vi med stor behållning läsa om våra hemorter. Och säkert få veta en massa som vi själva missat.

Boken är illustrerad av Ossian Ekenger, som också ger sin helt egen bild av de västgötska orterna. Som hans tre teckningar av den berömda stenbilden ovanför ingången till Forshems kyrka, jag förmodar i alla fall att det är den stenen han avbildar. Han tar sig stora friheter.

Erik Andersson antyder att personen längst till höger nog liknar Jan Guillou (det var ju här han mötte romanfiguren Arn Magnusson), och det är väl detta som teckningarna vill lyfta fram.

En härlig bok att njuta av i tider då vi helst inte bör gå ut. Erik Andersson förmedlar en massa roliga saker som vi själva säkert skulle ha missat.

Hans Menzing

Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar **160 kr** för sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (exempelvis till hela styrelsen) är priset 140 kr per prenumeration.

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Glöm inte att ange namn och adress.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50.

bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se

Kontorstid: torsdagar 9–15.

Jordbrukets traktorisering

Stig Falck minns

Stig Falck fick, som de flesta barn, hjälp av sin far när han slutade skolan med att få ett arbete. Fadern frågade Stig vad han ville ägna sig åt för något. Stig som var intresserad av bakning önskade att bli bagare, varpå fadern kontaktade bagare Magnusson i Kvänum. Denne ville träffa Stig för ett personligt möte så Stig tog cykeln till Kvänum, men vid infarten till Kvänum låg Gunnar Olssons verkstad och där var det full verksamhet när Stig cyklade förbi. Ja, det blev inte någon förbicykling, utan Stig stannade och tittade på när man reparerade traktorer och frågade om det fanns något arbete för honom. Gunnar Olsson hälsade Stig välkommen att börja dagen efter mötet. Det blev inte något bakande, utan här började yrkesbanan med motorer.

Volvo

1952 bytte så Stig arbetsgivare och började på Volvo i Lidköping, som då låg i korsningen Skaragatan-Majorsallén. Där var utställningshallen i gatuplan och verkstaden i källaren. Stig visade framfötterna och fick ägna sig åt traktorer. Vid leveranser fick han följa med transportören, en äldre herre med lastbil, och sedan stanna kvar på leveransadressen, då det ofta fanns behov av att lära sig köra traktorn. Ibland skulle hela familjen lära sig att köra och det hände saker också, så Stig fick ta fram verktygslådan och rätta till både det ena och det andra. Det förekom att han fick övernatta för att påföljande dag fortsätta med familjemedlemmarnas övningar. När uppdraget var slutfört fick han ta sin verktygslåda och ta sig till närmsta busshållplats för vidare transport hem.

Det förekom lite av varje ute på gårdarna. Vid en leverans i Levene ställde transportören av traktorn och drog handbromsen, som fanns på Volvotraktorerna. När sedan de båda bröderna, som var köpare, skulle ställa in traktorn i skjulet lyckades de inte rubba den ur fläcken, men de fann på råd och tog var sin förk och lyckades baxa in traktorn.

Hästar i inbyte

Det förekom att hästar togs i inbyte när man sålde traktorer. En duktig säljare var Karl Larsson i Trässberg. Hade han gjort upp affären, var det inga tveksamheter kvar vid leveransen. Han lovade inte mer än vad man kunde skriva in i det skriftliga kontraktet på affären.

Det förekom att Stig hade med sig en bil när han skulle ut och reparera traktorer, inte minst när det var uppåt Värmland och Dalsland. Det var då uppgjort mellan bilförsäljaren och köparen, och Stig levererade bilen och fick ta bussen hem med verktygslådan, efter att traktorreparationen var klar. Den nya bilägaren fick dock skjutsa Stig till busshållplatsen.

På den tiden förekom det ofta att man gjorde översyner av traktorer ute på gårdarna under vinterhalvåret, i synnerhet på de större gårdarna.

Det förekom även att man gjorde helrenoveringar vid dessa tillfällen. Var det långt bort som traktorn fanns så var det vanligt att göra begagnatservice ute på gårdarna. Det var enklare att skicka ut servicekillen med verktygslådan än att transportera in traktorn.

Reparationer i faderns garage

När hydraullyftarna kom kunde man eftermontera dessa på tidigare sålda traktorer. Det blev betydligt enklare att plöja när plojen hängde i hydraulen än när den var bogserad.

Stigs yngste broder började också på Volvo. Bröderna började även reparera bilar hemma i faderns garage på kvällar och helger. Det utfördes till och med motorbyte. Företrädesvis var det Volvo som reparerades, och delarna köpte man med sig hem från arbetsplatsen. Det var inte tal om illojal konkurrens på den tiden. Dock slutade bröderna på Volvo när man drog igång det egna företaget Saleby Bil & Traktor (SBT). Det företaget har sedermera bytt namn till Saleby Bulk & Tank (SBT)! Företaget har servat lastbilar, men sedermera har det blivit generalagent för ett tyskt släpvagnsmärke och sköter såväl försäljning som service åt dessa släpvagnar. Men det är en annan historia.

Stig Falck (1935–2020) ägnade sitt yrkesliv åt traktorer. Foto: Privat.

*Rolf Larsson
Saleby*

Korpamoen låg i Asklanda

– några veckor 2020

När vi satt på altanen och drack elvakaffe en förmiddag i mitten av augusti kom grannen Per Brorson och berättade en hemlighet, det skulle bli filminspelning nere i hans hage. Man skulle spela in en ny version av Wilhelm Mobergs Utvandrarerna, men det var en hemlighet ett tag till.

En dag i början av augusti fick Börje och Per Brorson se att det gick folk nere i deras hage. När de kollade vad det var för en grupp, fick de veta att gruppen var ute och letade efter inspelningsplatser till nyinspelningen av Utvandrarerna. Redan dagen efter fick Per ett telefonsamtal och fick veta att man gärna vill spela in scenerna om Korpamoen i hans hage.

I början av september började det hända saker. Förberedelserna drog i gång och för oss i bygden var det inte längre en hemlighet. Projektledarna önskade dock att vi inte skulle prata för mycket om det för utombys. I Asklanda behövde man inte några statister och man ville helst inte ha besök av nyfikna när inspelningarna pågick.

God hjälp av Börje och Per

I mitten av september kom det lastbilar från Tjeckien med byggmaterial till några byggnader som skulle användas vid inspelningen. Från början var det tänkt att inspelningen skulle ägt rum i Tjeckien så det var därför byggmaterialet tagits fram där, men coronan satte stopp för de planerna. Det var den lilla torpstugan, ladnan, snickarboden och staketet runt torpet som skulle byggas upp.

Både familjen Brorson och Svältornas Fornminnesförening fick ställa upp och hjälpa till med rekvisita. En del saker från museigården passade bra inne i stugan. Per såg till att det fanns grästuvor att lägga på stugtaket, virke till gårdsgården och ved till spisen inne i stugan. Börje fixade till en brunn ute på gården med hjälp av en plåttunna. Han förmedlade också kontakten med ansvariga för museets samlingar.

När det var dags för inspelningarna fanns det några hundra meter från själva inspelningsplatsen, husbilar, husvagnar och täckta släpkärror. Det var bland annat skådespelarnas sminkloger. Fortsatte man ytterligare en bit kom man till det stora mattältet och en storparkering som vittnade om att här inne i hagen fanns det gott om folk.

Projektledarna uppskattade mycket den service de fick i Asklanda.

Bara fusk

Börje funderade på hur de skulle kunna elda i spisen inne i stugan, han tyckte inte det såg så säkert ut. Han behövde inte vara orolig: Bara fusk allting, fick han till svar, vi eldade med gasol.

En kväll brann ladnan ner och då fuskade man också. Det fanns pyrotekniker med gasolbrännare på plats och ladnan tändes och släcktes flera gånger om. Och för säkerhets skull fanns Räddningstjänsten där, men utom synhåll för kamerorna.

Korpamoen i Asklanda. Torpet byggdes upp inför inspelningen och kommer att finnas kvar tillsvidare.

© Foto: Leif Brunnegård.

Stopp i trafiken

Den kvällen när ladnan brann, släckte man ner utebelysningen vid Asklanda kyrka, som ligger i närheten. När det var dags för inspelning stoppades trafiken på landsvägen och billjusen stängdes av. Inget fick ju skvallra om att vi inte var kvar på 1800-talet. När det var inspelningar utomhus på dagtid stängdes också trafiken av för det gick ju inte några bilar på Kristina och Karl-Oskars tid.

Flera inspelningsplatser

Innan man var i Asklanda hade man varit på flera olika platser och spelat in. På havet utanför Bohuslän spelades några scener från båtresan in och tack vare blåst blev en del scener ganska naturliga.

Efter Asklanda bar det av till Anten-Gräfsnäs museijärnväg, där man spelade in hur det var när de kommit fram till Amerika. Då krävdes det många statister och vid ett tillfälle bjöds pressen in.

Slutligen begav sig teamet till en stor studio i Tjeckien där en del scener spelades in precis som planerat från början.

Hur det kom sig att Asklanda blev en av inspelningsplatserna har inte Börje och Per fått riktigt klart för sig, men kanske är det skvallervägen. 1987 spelades det in en reklamfilm för boken I mulens marker som skrevs av Gunnar Arnborg, Åke Carlsson och Tore Hagman och några år senare gjorde Olle Berglund en naturfilm om boken för TV.

1983 spelades några scener i filmen Rid i natt in i Ornunga gamla kyrka. Nu ser vi fram mot filmpremiären av Utvandarna som kommer på biograferna Anandag Jul 2021.

Leif Brunnegård

Källa:

Svältornas Fornminnesförenings årsskrift 2021.

Interiör. Så här såg det ut inne i stugan under inspelningen.
Foto: © Leif Brunnegård.

Samråd om fri fiskevandring

... mellan Anten och Mjörn

I början av december hölls samråd angående delvis rivning av damm mellan sjöarna Anten och Mjörn i Alingsås kommun. Markägaren Östads stiftelse var positiv till att ta bort betongdelar i gamla dammfästet och därmed ge bättre förutsättningar för såväl flodpärlmussla som fågellivet med försärla och strömstare.

Som så mycket i dessa coronatider hölls samrådet digitalt.

Stort intresse

Sportfiskarna var drivande i samrådet, men här var även deltagare från Länsstyrelsen, Alingsås kommun, Alingsås energi (kraftverksägare i Mjörn), Kommunalförbund, SNF, Museijärnvägen, Mjörns vattenreglering och jag representerade Hembygdsrörelsen via Alingsås Hembygdsförening.

Frågan om fri fiskevandring och återställandet till fri vattenföring har blivit aktuellt på många platser i Sverige sedan EU antog sitt vattendirektiv och därmed gav naturvärden ett visst övertag gentemot kulturmiljöer som sågar, kvarnar och mindre kraftverk i vattendragen.

Riksintresse för såväl natur som kultur

Området mellan Anten och Mjörn har dubbla riksintressen. I detta fallet kan kulturmiljön i stort behållas då dammfästet med natursten kan vara kvar medan betongdelen tas bort och fri vattenföring erhålles.

Ålanda damm sänks med 40 cm och ca 7 000 kvm strandäng tillkommer. Antens vattenyta påverkas i liten grad, men den kan fluktuera något mer vid häftiga regn eller stark avdunstning sommartid.

Tidsplan

I mitten av januari ska det uppdaterade samrådsunderlaget vara klart och kan skickas till Länsstyrelsen i februari 2021. Därefter går ärendet till vattendom.

Om alla instanser tillstyrker kan avsänkningen utföras i augusti–september 2022.

Sven-Åke Mökander

Film om arkivering

SHF:s nya filmer om arkivering består av tio filmer framtagna av Föreningsarkivet Jämtlands län och är särskilt riktade till hembygdsföreningar. Satsningen är en del av SHF:s arkivprojekt som finansieras av Riksarkivet. Se filmerna på Youtube.

Hembygdsarkiv

I hembygdsföreningar runt om i landet bevaras bygdens historia. Föremålen och byggnaderna är centrala, men det är dokumenten som berättar vad som har hänt. Alla dessa minnen, berättelser, idéer och tankar är en del av vårt gemensamma kulturarv – guldgruvor för historieintresserade hembygds- och släktforskare.

Många föreningar har en arkivkommitté eller en arkivansvarig.

Läs för övrigt artiklar i VB nr 2/2020 om arkivering.

Monika Moberg Kilefors

Klusendick lämnade Stockholm för Alingsås och Lilleskog

År 1927 köper de välbärgade makarna Max och Lisa Klusendick Lilleskog som sommarresidens. Lilleskog hör ursprungligen till gården Östra Bodarne. En ny mangårdsbyggnad stod klar 1906, men redan 1915–1917 hade denna byggts om och kompletterats med en patriciervilla i italiensk stil.

Det är ett mycket gediget sommarnöje som makarna Klusendick förvärvar. De blir förälskade i Lilleskog och bygden omkring och beslutar att flytta.

Alingsås för resten av livet

1933 går flyttlasset från Stockholm till Lilleskog. Med till Alingsås följer familjens företag, verksamt inom metallbranschen under namnet Max Klusendicks Metallvarufabrik. De flyttar in i lokaler på Metallgatan. Firman ombildas 1939 och får namnet Tekaverken AB. En viktig produkt är ”patenttryckerna” ett patent på dörrhandtag som Klusendick köpt från Tyskland. Övrig tillverkning är varierad med detaljer som handtag skyltar, gardinstänger och rördelar. 1944 inleds ett produktions-samarbete med Aug. Stenman AB i Eskilstuna, en verksamhet inom samma bransch. När så Klusendick på grund av ohälsa drar sig tillbaka, är det naturligt att Stenmans tar över. Året är 1956 och Tekaverken blir Alingsåsverken AB

Lilleskog. Max och Lisa Klusendicks sommarresidens inköptes 1927 och blev från 1933 deras permanenta bostad utanför Alingsås. 1959 donerar makarna Klusendick Lilleskog till Skara stift med förbehållet att de ska bo kvar under sin livstid. Fotot tillhör Alingsås museum. Foto: Hj Brink Atelier, Göteborg, 1905.

Max Klusendick, som föddes 1889 i Menden, Västyskland och avlider 1970 i Sverige. Foto: Jaeger, Stockholm. Originalen tillhör Viking Franke, Alingsås.

En artikel i Alingsås Tidning 2007 har rubriken ”På Teka tog man hand om varandra”. Flera tidigare anställda vittnar om gott kamratskap och bra sammanhållning. Ägaren är mån om sina anställda.

Ett exempel: 1947 köper Klusendick en lada vid sjön Färgen, som byggs om till fritidsbostäder för de anställda. Det uppförs även en ny stuga alldeles intill. Anläggningen överläts 1961 till Tekaverkens kamratförening. 2006 såldes stugorna för 2,8 miljoner. En fond bildades, vars avkastning ska gå till behjärtansvärda ändamål.

Katolska kyrkan – ett andligt hem

Max Klusendick är en engagerad medlem av katolska församlingen i Göteborg. 1937 inleds bygget av en ny kyrka vid Heden. Den 7 februari kungör församlingen följande: ”Som ett anmodande exempel får nämnas att när en av våra församlingsmedlemmar (Max Klusendick från Alingsås) hörde denna glädjande nyhet (d v s om byggnadskontraktets underskrivande) som vi alla längtat efter, lämnade han omedelbart en gåva på 10.000 kr”.

Klusendick deltog som medlem i församlingsrådet i den ceremoni, då en grundsten till kyrkan lades ut. Han skänker även metallarbeten med kristen symbolik till kyrkans predikostol. Dessa tillverkas vid Tekaverken. I folkmun får kyrkan namnet Hedendomen.

Hustrun Lisas engagemang i Svenska kyrkan, hon är bland annat kyrkvärd i Landsförsamlingen, påverkar Klusendick. Under en period lämnar han Katolska församlingen, för att kunna fira nattvard samman med hustrun i hennes kyrka. Efter hustruns bortgång vänder han åter till sitt andliga hem och dess kyrka vid Heden i Göteborg.

Donerar Lilleskog till Skara stift

Lilleskog är makarna Klusendicks trygga hemvist under krigsåren och tiden därefter. De har flera anställda; kokerska, husa, chaufför, trädgårdsmästare och ladugårdskarlar. I växthusen odlas grönsaker till husbehov men också till försäljning på torget i Alingsås.

Familjen har sina seder – färskpotatis till jul och jordgubbar till påsk. Någon gång på 30-talet bygger den ivrige jägaren Max en jaktstuga på den egna tomt.

Makarna Klusendick önskan är att deras vackra hem skall bli till glädje för många människor. 1959 doneras Lilleskog till Skara stift, dock med förbehållet att makarna Max och Lisa får bo kvar livet ut. Med donationen följer aktier värda 600 000 kronor och merparten av inventarierna, bland annat en målning av Bruno Liljefors. 1971 får stiftet tillträde och i september inviger biskop Helge Brattgård Lilleskog till stiftsgård.

Idag är Lilleskog stiftets själavårdsinstitut med egen styrelse. Basen i verksamheten är samtal, retreat, rekreationsveckor och utbildning i själavård.

Max och Lisa skapade ett par andra donationer. Störst är Stiftelsen Lisa och Max Klusendicks understödsfond som ger bidrag till vård av behövande gamla, sjuka samt till barns och ungdomars utbildning och uppfostran. En mindre skolfond förvaltas av Alingsås kommun

Max Klusendick, som föddes i Menden, Tyskland, 1889. avlider vid 81 års ålder 1970. Hustrun Lisa har avlidit redan 1961, en vecka före sin 70-årsdag.

*Roland Antehag
Alingsås*

Ny hembygdsbok

Gårdar och Hus i Hyringa och Längnum

Efter att en torpinventering avslutades 2002 i Hyringa-Längnums Hembygdsförening föreslogs att man skulle fortsätta med en inventering av gårdar och hus i trakten, berättar Rune Hyrefeldt i bokens förord.

Fem år senare började hembygdsföreningen med hjälp av Signe Hjernstedt och Alice Hyrefeldt att utreda vilka som bott i de olika fastigheterna. Med studier av husförhörslängder, mantalslängder, domböcker, Svenska Gods och Gårdar och övrig betydelsefull litteratur och utredningar samt Lantmäteriets historiska kartor lyckades man dokumentera gårdar, fastigheter, verksamhet och människor i Hyringa och Längnum.

Ett mycket gediget arbete

2011 inbjöds folket i bygden till två träffar och man fick in uppgifter och bilder om gårdar, verksamhet och händelser under årens lopp.

Sedan har detta grannliga arbete fortsatt och under hösten 2020 resulterade detta gedigna arbete i utgivandet av en hembygdsbok med 335 sidor i A4-format, med hårda pärmar och med närmare 160 redovisade fastigheter eller gårdar. Här finns ägar- och brukarförteckningar från i vissa fall från 1600- och 1700-talen, men huvuddelen som redovisas är från 1800- och 1900-talen fram till 2000-talet.

I boken finns många fastighetsfoton både i svartvitt och i fyrfärg. Därtill har utgivarna fått in många familjebilder från förr.

Innehållsförteckningen innehåller fastigheter, numrerade från 1 till 159, där siffrorna finns redovisade på sex olika kartor i olika riktningar.

Omslagsbilden visar Längnums gamla Prästgård, målad av Carl Albom.

Gårdar och Hus i Hyringa och Längnum är en guldgruva såväl för nuvarande boende i trakten som hembygds- och släktforskare med rötter i Hyringa och Längnum i Grästorps kommun.

Boken är tryckt av Ale Tryckteam AB i Bohus och utgiven av Hyringa Längnums Hembygdsförening. Kontaktperson: Rune Hyrefeldt.

Monika Moberg Kilefors

Erling Svensson i Gärdhem

Erling Svensson i sin ateljé hemma i Hullsjö. "Bordet" framför den öppna spisen är en del av en flera hundra år gammal furustock, vilken han hämtat hem från ishavskusten.

Artikeln är hämtad ur Gärdhemsbygden 2021

Den unika gärning som Erling Svensson, en bygdens son från Hullsjö, har stått för är inte lätt att beskriva. Bara en uppräkningslista av allt vad Erling gjort inom så många olika områden, skulle nästan kunna fylla en hel årsbok av Gärdhemsbygden.

Erling har lite skämtsamt kallat sig själv diversearbetare, men det är nog en rätt korrekt beskrivning av allt han jobbat med och skapat. För bakom titeln diversearbetare döljer sig en lång rad titlar. Om man börjar med de tidiga åren så var Erling fågelskådare, en ivrig sådan, och en framgångsrik fjärilsamlare, redan som mycket ung uppmärksam i flera tidningar för sällsynta fjärilsfynd. Han skrev också själv tidningsartiklar

om fjärilar. Sedan kommer titlarna skribent, bygdeforskare, tecknare, textare, kartritare, konstnär, hus- och gårdsmålare, fotograf, naturvårdare, guide, föreläsare, kursledare och studiecirkelledare. Erling var också under ett par års tid redaktör för tidskriften Västgötabygden där han även medverkade med många artiklar.

Profilen

Under närmare 40 års tid arbetade Erling som skribent och illustratör för främst lokalpressen, Trollhättans Tidning och Elfsborgs Läns Annonsblad (senare Allehanda) men även för många andra uppdragsgivare. Det har blivit sammanlagt långt över tusen artiklar som Erling åstadkommit. Hans artiklar och illustrationer berör i stor utsträckning Hullsjön och Gärdhem, men även dess omgivningar och bygderna däromkring har blivit beskrivna.

Erlings många artiklar, teckningar och foton om Gärdhem är ovärderlig dokumentation om olika skeenden, miljöer, djur- och fågelliv, historia, människor och deras verksamheter. Dessa har ett mycket stort natur- och kulturhistoriskt värde. Det är en kulturskatt, en guldgruva fylld av historia, i både skrift och bild. Och allt finns bevarat, först noga arkiverat hemma i huset vid Hullsjön, numera överfört till Innovatums arkiv i Trollhättan. Erling har förmågan att kunna skildra sin hem-

Erling har varit initiativtagare till och medlem i ett flertal studiecirkel med Gärdhem som tema. Här en bild från studiecirkeln om Halvorstorp där Erling fördjupar sig i bilder och beskrivningar ur Sveriges bebyggelse med Olle Svensson till höger.

bygd på så många olika sätt. Hans artiklar återger bland mycket annat årstidsväxlingarna i landskapet, lantbrukarnas arbeten över tid samt mark- och bebyggelseförändringar. Han följde livet på en gård i Gärdhem, Skattegården, under ett års tid med bilder kring det dagliga jobbet, djuren och folket. Han beskrev också utförligt hur en hel jordbruksbygd, Lextorp, bytte skepnad och blev stad. (Artikel med bilder på de gamla Lextorpsgårdarna fanns med i Gärdhemsbygden 2012.)

Erling träffade också många gamla gårdhemsbor som hade mycket att berätta om gångna tiders seder, bruk och händelser. Allt blev till artiklar med teckningar och målningar.

Gärdhems Hembygdsförening har den stora förmanen och glädjen av Erlings rika material som han välvilligt ställt till vårt förfogande. På så vis har Erling medverkat i alla tidigare 15 årsutgåvor av Gärdhemsbygden, även i detta års bok.

Men det är inte bara om Gärdhem som Erling skrivit, tecknat och målat. Han har också arbetat och gjort sig känd utanför hembygden. Han har bland annat anlitats av Älvsborgs länsmuseum med texter och illustrationer till publikationer och utställningar. Erling fick också ett uppdrag att skriva och illustrera baksidestexter till nya ekonomiska kartor över Marks kommun och kommunerna i Dalsland. Detta var ett omfattande projekt. På mer än 40 kartblad skildrade Erling, i text, målningar och egna fotografier, bygdens historia, geologi, natur och kulturliv. Det var främst arbetet

Kavlegården i Hullsjö, Gärdhem

Erling Svensson 11 dec 1995

Kavlegården, Hullsjö, där Erling är född och uppvuxen.

med dessa kartblad som ledde fram till att Erling 2001 fick Nordiska museets Hazeliusmedalj, som han fick ta emot vid en högtidlig ceremoni på Nordiska museet i Stockholm.

Men Erling har också uppmärksammats för sin mångåriga medverkan med teckningar, kartor med mera i ett stort antal böcker. Han har även fått många utmärkelser och stipendier, bland annat fick han Trollhättans kulturstipendium 1974.

Den konstnärliga delen av Erlings verksamhet har blivit mycket omfattande, och haft stor bredd. Här finns allt från hans tidiga akvarellmålning, med främst fjärilar och insekter som motiv, till natur, landskap, hus och gårdar, nu mest i blyerts och tusch, och senare detaljrika motiv från naturen med vilda växter med mera. Nästan allt det Erling tecknar och målar kännetecknas av en stor känsla för stämningar och detaljer. Erling har hämtat inspiration och motiv även långt utanför hembygden. Resor till bland annat Afrika, Island och Nordnorge resulterade i målningar men också i artiklar.

Erling har genom åren deltagit i och själv haft en lång rad utställningar med sin konst. Kanske särskilt uppmärksammad blev hans separatutställning på Handkraft i Trollhättan 2012.

Gensvaret från besökarna blev stort. Många besökare kom också hem till Erling när han under flera år deltog i Konstrundan Älvkultur och ställde ut hemma. För några år sedan kom en bok ut om Erling och hans skapande, med tyngdpunkten på bildkonst i blyerts, tusch och akvarell under sex decennier. Det var hustrun Karin Rex Svensson och sonen August Rex som stod för utgivningen av denna värdefulla bok om Erlings bildkonst. Till denna hans bildkonst måste också läggas alla teckningar, mestadels med motiv från Hullsjö och övriga Gärdhem, som Erling under flera decennier lät trycka upp för att använda som julkort.

Hur började då allt detta? Erling föddes 1943 på Kavlegården nära Hullsjön. Han växte upp med sin far

Humleblomster.

Målad i Hullsjö den 2 juni 2011.

Källa: Erling Svensson.

Bildkonst från sex decennier.

och yngre syster. Mamman gick bort när Erling bara var fem år gammal. Erling har berättat att han inte var mer än en ”tvärhand hög” när hans far för första gången tog med honom till Hullsjön för att titta på djurlivet. Då föddes hans naturintresse. Han blev intresserad av det rika fågellivet vid sjön och han började snart rita av det han såg. Karl Edefeldt, lite senare Erlings lärare vid Lundens skola, märkte hans talanger och uppmuntrade honom att fortsätta rita.

Erling började nära betrakta fjärilar, larver, skalbaggar, fåglar, blommor samt svampar och ritade av dem. Många av dessa teckningar på fjärilar, med larver därtill, målade Erling direkt i den egenhändigt textade lilla tidningen Hullsjö-Posten (se bild på sidan 32).

Detta var några år efter 1955. Fjärilarna och larverna beskrevs också rätt utförligt. Hullsjö-Posten kom oregebundet och hade liten upplaga, troligen bara ett exemplar, och förärades artikelförfattaren som lärt känna Erling nära från tredje klassen i Jönsbergs skola. Erling målade på den tiden också små tavlor som han satte träramar runt. Men detta med Hullsjö-Posten var kanske en liten föraning om vad som skulle komma från Erlings hand.

Som ung hade Erling flera andra intressen med direkt anknytning till naturen. Han hade en rätt stor odling av blommor och grönsaker hemma vid Kavlegården, han fiskade i Hullsjön och började fänga och samla

fjärilar. Detta naturintresse följer Erling genom livet och det i många olika former. Naturvård ligger Erling nära hjärtat. Ett uppmärksammat arrangemang med Erling som ”eldsjälen” bakom var den återkommande madslåttorn vid Hullsjön. För att hålla markerna öppna för fåglarna, slogs maderna med lie. Ett 20-tal liar kunde vara igång samtidigt. Självaste landshövdingen Bengt K Å Johansson var vid något tillfälle med och slog med lie på maderna vid Hullsjön.

Erling är inte längre aktiv på grund av sin strokeskada, men ändå har han kvar sina intressen och kunskaper som berikar tillvaron för honom.

Jan Gerd, Gärdhem

Allan i Flaskhall

En film av Stefan Quinth, CameraQ, biträdd av bland andra Björn Obenius, visades i sin helhet den 3 januari 2021 på SVT 2. Filmen handlar om Allan Olofsson (1918–2018) mångsysslaren på gården Flaskhall i Långareds socken utanför Sollebrunn. Som bondson började Allan tidigt att hjälpa till i jordbruket och vid tio års ålder började han arbeta för smeden i byn.

I filmen följer vi Allan från hans tidigaste år på gården, om sin olycka med armen och mycket annat. Trots sitt handikapp genomförde han många års vasalopp. Han lär vara den äldste vasaloppsåkaren genom tiderna. Under slutet av sitt liv besökte han släkten i USA.

Som det står i förhandsinformationen om filmen: ”Allan delar med sig av både ljusa och mörka minnen från ett liv som bonde, smed, skogsarbetare, byggmästare, politiker, uppfinnare, entreprenör och idrottsman.”

Med andra ord – en mycket sevärd film om ett långt liv på landsbygden under 1900-talet och en bit in på 2000-talet.

Filmen kan ses på SVT-Play fram till fredagen den 2 juli 2021.

Se den gärna, om du har möjlighet – ett levnadsöde i Västergötland.

Monika Moberg Kilefors

Faktaruta Erling Svensson: Stipendier och utmärkelser

- 1974 Trollhättans kulturstipendium
- 1980 Trollhättans Lions club – stipendium
- 1982 Länsförsäkringar – stipendium
- 1984 Åsaka-Björke hembygdsförening och Föreningssparbanken
Trollhättan – diplom
- 1995 Trollhättans fornminnesförening – stipendium ur Arne Arodells minnesfond
- 1998 Per Lindekrantz stipendium från Lantbrukarnas riksförbund
- 2001 Nordiska museets Hazeliusmedalj
- 2002 Torstenssonsloggen av Götiska förbundet – kulturstipendium
- 2002 Västergötlands fornminnesförenings förtjänstmedalj
- 2003 Tengelandstipendiet ur Folke Tengelands minnesfond
- 2011 Utmärkelsen ”Årets Tunhemsbo” (tillsammans med Karin) från Västra Tunhems hembygdsförening
- 2011 Axel W Eriksson-medaljen från Vänersborgs söners gille

***Kom alltid ihåg att du är unik.
Precis som alla andra.***

Margaret Mead

Fjortone mars va flöttedan

Att ge säk iväg mä flötteleaset va kanske inta allti så sköjit. Bild © Börje Brorson.

När ja växte upp bodde ja i ena socken på Falbögdä. Vi bodde i skolehust för far min va skollärare. Nästa alla mina skole- å lekkamrater bodde på en gål i sockna sum deras far ägde. Men på noka ställen fanns dä en arrendator. Han ägde inte gårn, han arrenderan på fem år i taget, um ja hûgar rätt. Den fjortone mars va den dan sum en bonne sulle flötta um hanses arrende hade gått ut. Dä va stadgat i lagen ifrå slutet på 1700-talt å den gällde ännä te 1984.

Tankar frå bögdä

Ja hûgar en gång när di bytte arrendator i Kartagårn, dä va spännande må du tro. På môran den fjortone ga säk arrendatorn å hanses familj i väg på häst å släe. På mebôtten hade di packat noka möbler, lite klär å lite husgeråd. Högst upp på åket satt familjen, far å mor, å tre barn. Ätter åket geck dä noka kor. Di va tjurata mä ett rep eller en kätting. Ja sulle tro att di kört nêket mer lass dan före.

Fram på ättermeddan kom dä ett aent åk, dä va den nue arrendatorn som kom. På môran ble vi å mä tre lekekamrater å på ättermeddan feck vi tre nua. När vi kom hem ifrå skoern skönnä vi ôss te Skattegårn sum lå granne mä Kartagårn, för därifrå kunne en se um dä va noka nua barn ute på gårn. Ätter ena stunn ble vi la lite modia, så vi geck dit å träffa tre barn. Dä va nog spännande för dum å flötta te ett ställe di aldri vart på förut.

Farfar flötta när han va två år

När min farfar va två år flötta familjen ifrå Bjurum te Siene. Dä va 1858. Di åkte på häst å släe å sträcka va sex, sju mil. Ja har hört berättas att dä va mö snö å kållt. Dä kunne inte va lätt å ge säk ut på ena så långer resa mä små barn. På släen kunde di la inte få mä så mö, bara dä sum va nödvändiast. Högst upp på släen satt familjen, Pappa Anders, mamma Katarina å barna Ada sju år, Anders fem år å Carl två år. Undra hur di feck mat? Um dä fanns nêket gästgiveri utmä vägen har ja inte kunnat lura ut. Nöken termos å ha mä säk nêket varmt i fanns la inte å hur klara di små barna säk när di ble nödia. Så har ja grunnat på hur dä va när di kom fram. Undra um dä va nöken sum ellat i spisen i den lella stûva, så dä va varnt å gött å komma in. Undra um di hade sängera mä säk på lasset eller um dä kanske va väggfasta sänger i stûva. Ja dä ä mö en kan grunna på. Töcker du att dä verkar sum um allt va bätter förr, ja trort inte.

Håkansson

*Det är roligt att ha ett eget djur,
men en farfar är också bra.*

Astrid Lindgren

Niclas Olsson, Amnehärad, som reste till S:t Petersburg men som kom tillbaka till Sverige vid 59 års ålder.

När vi talar om svensk emigration under 1800-talet så menar vi så gott som alltid den stora emigrationen västerut, till USA och i några fall Kanada.

Men det var inte helt ovanligt att främst unga män sökte sig österut till tsarriket Ryssland och då främst till S:t Petersburg, som sedan 1712 var Rysslands huvudstad. Det var Tsar Peter (den store) som grundade S:t Petersburg och efter upphöjningen till huvudstad, gjordes stora ansträngningar för att snabbt befolka staden, och knappt hundra år efter grundandet var Petersburg dubbelt så stor som Stockholm och vid slutet av 1800-talet var staden med sina två miljoner inneånare den största staden vid Östersjön.

Då industrialiseringen tagit fart i Ryssland, framstod S:t Petersburg som en attraktiv marknad för etablering av verkstadsföretag. Detta gällde inte minst svenska företag såsom Asea, AB Separator, SKF, AGA, Bolinders med flera företag. Men störst var bröderna Nobels industriimperium i S:t Petersburg. Utbildningsnivån var låg i Ryssland, varför det fanns goda möjligheter att få välbetalda jobb för svenskar med verkstadsutbildning, och det är här historien om Niclas Olsson från Sörön kommer in.

Reste till S:t Petersburg

Niclas Olsson lämnade föräldrahemmet i Sörön i Amnehäradsocknen 1869 för att resa till S:t Petersburg och där söka arbete inom verkstadsindustrin. Niclas var född 1844 som nr sex av åtta barn och han hade fått möjlighet till något för den här tiden så ovanligt som tekniska studier. Föräldrarna, Olof och Beata, för-

Niclas Olsson från Sörön i Amnehärad

sörjde sig som de flesta i det sjönära Sörön på fiske och jordbruk och det är inte svårt att föreställa sig att det krävdes stora uppoffringar för att bekosta sonens utbildning.

Niclas hade under tre terminer studerat vid Borås Elementarskola och fyra terminer vid Kristinehamns Verkstadsskola. Fadern Olof har i en sammanställning noga noterat att sonens utbildning totalt kostat 1398 Riksdaler, varav 150 Rdr benämnes ”Besparingar till Ryssland den 16 oktober 1869”. Det var dagen för avresan från Sörön. Det finns inga uppgifter om resväg och färdstätt, men troligt är att han åkte hästskjuts till Stockholm och vidare med båt till S:t Petersburg.

Vi vet inget om Niclas Olssons första år i Ryssland, men 1871 anställdes han vid Ludvig Nobels Mekaniska Verkstad i S:t Petersburg. Ludvig var äldre bror till Robert och Alfred Nobel. Ludvig Nobel hade lyckats få stora order till den ryska krigsmakten och Niclas Olsson fick där arbeta med skeppskonstruktion och titulerades ingenjör. Han stannade dock inte så länge hos Nobel. Redan 1873 anställdes han som konstruktör hos fiman Siemens & Halske i S:t Petersburg. När firman 1878 anlade en kabelfabrik i denna stad blev Niclas Olsson från Sörön dess chef.

Under sin tid i Ryssland lockade Niclas flera söröbor till S:t Petersburg. De fick arbete och bosatte sig i staden för längre eller kortare tid. Brodern Victor stannade ända till 1917, då den ryska revolutionen tvingade honom att fly till hustruns hemland Finland.

Gift sig

År 1872 ingick Niclas äktenskap med Christina Burman, född 1849 i S:t Petersburg men av tysk härkomst. Paret fick åtta barn, sju döttrar och en son. Niclas, som nu kallade sig Nicolaus, ansökte år 1899 om svenskt medborgarskap för hela sin familj och 1903 flyttade en del av familjen till Sverige. De bosatte sig först i Norrköping men flyttade 1907 till Skövde.

Vad var då anledningen till att familjen Olsson flyttade från överklasslivet i Ryssland? Kanske var det hemlängtan som drev Nicolaus, men det kunde ju inte gälla hustrun Christina och barnen, som var födda i Ryssland. Kanske anade man redan vid sekelskiftet revolutionära strömningar i tsarriket och att Sverige då framstod som ett lugnare samhälle att njuta sin ålderdom i. Vid återkomsten till Sverige var Nicolaus 59 år och ansågs vara en burgen man med stora tillgångar

kvar i Ryssland. De ryska tillgångarna konfiskerades dock vid den omvälvande revolutionen 1917 och därmed förändrades naturligtvis familjens levnadsvillkor.

1918 avlider hustrun Christina och då flyttar Nicolaus och de tre ogifta barnen Hedvig, Karl och Beata till födelseförsamlingen Amnehärad, där de får hyra en lägenhet i fastigheten Vilhelmsro i Mörtestad nära Amnehärads kyrka

Släktforskning

Den första tiden efter flytten till Sverige hade man säkerligen tät kontakt med släkten i Ryssland, men med revolutionen försvann inte bara, som tidigare nämnts, de ekonomiska tillgångarna, än värre var att kontakten med barn, barnbarn och övrig släkt och vänner i Ryssland ströps. Detta innebar att Nicolaus under sina återstående år fick leva i ovisshet om sina barn och

Vilhelmsro, Mörtestad, Amnehärad.

barnbarns liv i Sovjetunionen. Nicolaus Olsson avled den 23 januari 1929.

Det var först på 1990-talet efter Sovjetunionens fall som kontakten återknöts med de ryska släktingarna. Ett barnbarnsbarn till Niclas Olsson – Ludmila Ohlschwang – började söka sin släkt i Amnehärad. Ludmilas morfar hade ofta berättat minnen från besök i Sverige, och han uppmanade Ludmila att ”Om det någång blir möjligt för Dig att resa till Sverige, så måste Du besöka vår släkt i Amnehärad”.

Ludmila fick i sitt släktforskningsarbete kontakt med släktingen Elsa Mellgren och genom hennes försorg ordnades ett välbesökt och känslösamt släktemöte i Amnehärads församlingshem, där man umgicks, berättade minnen, visade fotografier och besökte gravarna samt naturligtvis Niclas barndomshem i Sörön.

Genom sin släktforskning hittade Ludmila inte bara sina släktingar, hon fann även kärleken i släktforskaren Örjan Werkström, som varit henne behjälplig i släktforskningsarbetet i Sverige. De blev ett par och bosatte sig i trakten omkring Stockholm.

*Jan-Erick Erickson
Gullspång*

Källor: Elsa Mellgren, Ludmila Werkström,
Lars-Göran Nilsson med flera. Foto: Privat.

Sörön, Amnehärad, Niclas Olssons barndomshem.

Aktivt i Odensåker

I Odensåkers Hembygdsförenings årsbok 2020 finns allt från gårdshistoria, släktforskning, reseminnen, midsommarfest, spelmansstämma och motordag till kyrkstig. Verksamheten som beskrivs är från 2019.

Mellangården Frölunda

En målning av Mellangården 1:2 Frölunda Tidavad pryder omslaget. Raatikainen är målaren. Skriften inleds även med denna gårds historia från 1800-talet och framåt. Ann-Marie Svensson har tagit fram uppgifterna.

Från Öhns gård får vi läsa Alfred Fredells släkthistoria, sammanställd av barnbarnet Sören Fredell. Det börjar med Jakob Larsson och Cajsa Gustafsdotter, födda i slutet av 1700-talet. Flera av deras barnbarn emigrerade till Amerika. Barnbarnet Anders Fredell köpte 1904 Öhns gård, uppförd under 1600-talet och förr ett frälsehemman. Gården som varit skjutshåll hade besökts av bl a Lars Gatenhielm, känd som kaparen Lasse i Gatan.

Vassbölingarna är kända, en teatergrupp som spelade Svinpälsar och Kärleksaffärer på Mariestads teater.

Bengt-Rune Ericson skriver om en torpinventering i Råstads by. Östenrundan, urmakeriets dag, tipspromenad, utflykter bl a till skogsmuseet i Remningstorp, som drivs av Norra Billings Hembygdsförening. Detta är bara en liten del av allt som händer i Odensåker.

Vårutställningen i Logården med bl a Skaraborgs-slöjdarna besöktes av kakkdrottningen Birgitta Rasmussen, känd från TV:s mat- och tårtprogram.

Det finns inte mindre än ett femtontal olika arbetsgrupper i föreningen. Undra på att de hinner med så mycket. Nu hoppas vi på ett aktivt år 2021 utan corona.

Kontaktperson: Jan-Olof Berglund, tfn se sidan 31.

Monika Moberg Kilefors

Vaccinering förr

Kinnarumma under 1800-talet

Då barnvaccination mot smittkoppor påbjöds i lag år 1816 uppdrogs åt präster, skollärare eller klockare att ta sig an uppgiften.

I Kinnarumma anförtroddes till exempel sysslan åt prästsonen och klockaren Carl Ulric Treslow (1803–1870) i Stenastorp Fåragården. Han ”ålades att dessförinnan förvärfva sig grundlig kännedom uti vaccinationen, bevittnad genom vederbörlig Läkare attest”. Treslow fick dessutom viss gratisundervisning av f.d. handlanden Jonas Molander i Klockaregården.

Vid vaccineringen eller ”ympningen” pressades en droppe vaccin med ett vasst föremål – en sorts nål – in i yttersta hudlagret på barnets arm.

Ett försök att göra slut på den mycket smittsamma farsoten var av stor vikt för folkhälsan och uppgifter om vaccinerade infördes därför i husförhörslängdernas kolumner jämte födda, döda och andra befolkningsnoteringar. I husförhörsboken 1820–1828 syns för första gången ordet *vaccinerad* i en smal spalt längst ut på blankettens kant. Längre fram i tiden placerades vaccineringsuppgifter mer centralt i boken under rubriken ”koppor”.

Enligt Kinnarumma sockens död- och begravningsbok 1749–1843 (dödsorsak angavs inte före 1759) registrerades ett 50-tal personer döda i koppor under perioden, de allra flesta små, ibland blott månadsgamla barn. En märkbar nedgång i dödstalen syns efter vaccineringspåbudet 1816. Dödboken 1844–1860 berättar att endast sju personer avlidit i koppor under perioden, fem barn och två vuxna; drängen Carl Nilsson från Hulud och ”hustrun” Anna Maria Petersdotter från Rydboholm. Diagnosen smittkoppor blir alltmer sällsynt. I dödboken 1860–1890 finns endast två anteckningar, båda från 1862. Fyraåriga gossebarnet Johan Edvard från Gethult dog (på lasarettet) 3/10, och begravdes också i Borås. Pojken var inte vaccinerad. De sista spårerna av smittkoppor i Kinnarumma sockens dödböcker är snart 160 år gamla.

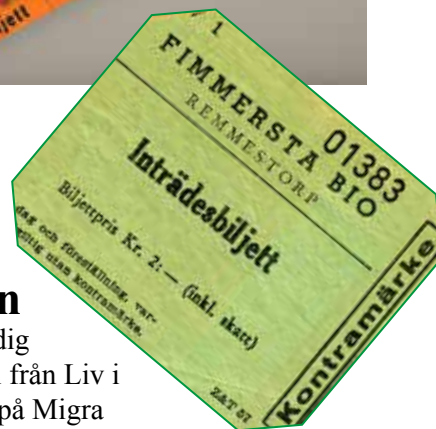
Enligt WHO var smittkoppor globalt utrotade genom vaccinering 1980. Vad kan vi hoppas på av den pågående vaccineringen mot covid 19-smittan i Sverige, och i världen? När kommer coronapandemin att besegras helt?

*Isabella Josefsson,
Kinnarumma*

Källor: Kinnarumma sockens historia. 1963.
Kinnarumma kyrkoarkiv,
Död- och begravningsböcker och Husförhörslängder.
Allmänna artiklar om smittkoppor på Internet.

<https://livisverige.org>

Biominnen

är en liten behändig bok – en antologi från Liv i Sverige, utgiven på Migra förlag 2020 med Holger Nilén som redaktör efter ett upprop, som har fått ett stort gensvar. I boken är 57 bidrag publicerade från hela landet, även om de flesta minnen är hämtade från Stockholm och mellansverige. Carina Sjöholm, docent i etnologi och verksam vid Institutionen för service management och tjänstevetenskap, Campus Helsingborg, Lunds universitet, har analyserat och funderat kring alla texterna.

Alla texter, även de opublicerade, arkiveras på Nordiska museet för framtida forskning.

Minnena inleds med **När vi gick på bio med Olof Palme** av Ann Lagerström, Stockholm. Det var på biografen Grand och året var 1986, ett år som satt spår i folkhemmet.

Holger Nilén, Nacka, har ett minne från Borås. ”Tonåringar på rövertåg i centrum. Vettlös vandalism, polisen tog c:a 20”. En rubrik i Borås Tidning 1956. ”Dumheterna började omedelbart efter föreställningen av rock and roll-filmen på Saga”. Det är inte enbart år 2020 som ungdomen härjar vilt.

Tony Curtis var snyggast – min egen text från Skaraborg – Fimmersta Bio och Röda Kvarn i Töreboda. På 1950-talet samlade tonåringar på filmisar med Tony Curtis och Elisabeth Taylor. Men ibland lurade skräckerna på hemvägen från bion. En mörk höstkväll cyklar jag ensam på en liten väg, rejält uppjagad. Bakom varje buske lurar den skräckinjagande Dr Jekyll, färdig att rusa fram och slå klorna i mig.

Monika Moberg Kilefors

Franska munkar startade 800 år av kvarnindustri

Ar 1141 skall en grupp franska munkar ha anlänt till Lugnås i hopp om att av sten från Lugnåsbjörken bygga sig ett kloster. Men de upptäckte snart att bergets sten inte lämpade sig för klosterbyggnader, däremot var den perfekt för kvarnstenar.

Så kloka som de var startade de en tillverkning av kvarnsten som de lärde folket i bygden att ta över. Så snart det fungerade vandrade munkarna vidare till Varnhem där de kunde bygga ett präktigt kloster som vi än idag ser spår av. Medan folket i bygden runt Lugnås i 800 år fortsatte att hugga den omistliga kvarnstenen.

Västgötajul

Det berättar Agneta Tjäder i en artikel i nummer 5/2020 av kulturtidningen Mimers brunn, redaktör Christina Ström, Vara. En tidning som alltmer blivit en vittomfattande hembygdstidning. Denna gång mer omfattande än vanligt eftersom där även ingår den klassiska skriften Västgötajul. Så det handlar om 68 sidor med massor av text och bilder.

Ingemar Brink berättar om drängen från Mossebo som blev ledare för de politiska Mössorna och bondeståndets talman. Christina Ström påminner om den en gång så omistliga unikan, medan Christer Westerdahl skriver om barkbåtar som användes på riktigt.

Backstugans vänner 15 år

Backstugan Kulla vid motionsslingan i Upphärad i Trollhättans kommun byggdes troligen av Andreas Swensson och Ingeborg Larsdotter 1860. 2005 bildades föreningen Backstugans vänner för att rädda denna unika kulturmiljö.

Kullabladet 2021 är alltså en jubileumsutgåva av Backstugans Vänner tidskrift med Ida Rask som redaktör. Lena Calmestrand svarar för text och bilder, som denna gång förstås är en omfattande genomgång av de gångna 15 åren. I text och massor av bilder berättas om stugan, människorna som bott där och allt arbete som lagts ned under åren.

Hans Menzing

Nutida gruvningång i Lugnås.
Foto: © Monika Moberg Kilefors

Spårvagnshistoria

Anders Nordell bjuder på Ulricehamns spårvagnshistoria i bild och ord medan Nils Hjertén påminner om Filsbäcksbadet som var en populär festplats under 50-talet. Bengt Fåglefeldt berättar om de första Varaborna medan Tore Hartung skriver om skaraborgaren som med sina idéer inspirerade Hitler. Dessbättre utan att själv vara nazist.

Detta och mycket annat kan man avnjuta i denna innehållsrika tidning.

Hans Menzing

Backstugan Kulla i Upphärad. © Foto: Backstugans vänner.

De bästa fröknarna finns i Gudhems skola

Det finns mycket bra med att gå i Gudhemsskolan, bland annat finns där de bästa fröknarna. Det anser en del experter som uttalar sig om skolan i Års-Axet 2020, medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Och experterna är pigga andra-klassare, vilka skulle kunna bedöma detta bättre?

Hembygdstidningar handlar av naturliga skäl mycket om gamla minnen och gamla profiler. Men här har man även gett plats åt unga profiler. En rad tredjeklassare vid Gudhemsskolan gläder läsarna med en bunt dikter, de flesta fyllda av glädje. Och det kan ju behövas i dessa tider.

Vackra vagnar

I ett förord påpekar redaktören för tidningen, Lars-Erik Kullenwall, att inget varit sig likt i dessa coronatider och att det inte finns så mycket verksamhet att berätta om. Men det hindrar inte att han och hans kamrater i redaktionskommittén – Margaretha Fridh, Gun-Britt Salomonsson och Lennart Swahn – åstadkommit 85 sidor fyllda med text och bilder om bygden. Bland annat bjuds vi på en lång rad härliga bilder på vagnar och kärror i Gudhemsbygden. Teletornet på Mösseberg presenteras och så påminns vi om äldre sjukdomshot i form av olika kolerautbrott.

Prisade praliner

Som tröst serveras information och bilder om KW praliner, ett nystartat företag som fått pris. Uppiggande på ett annat sätt var de batterier av olika slag Walde-mar Jungner skapade. Han var född i Vilske-Kleva och utbildad i bland annat Skara. Vi får dessutom lära oss mycket om smörgåstårtans historia och annat gott och nyttigt.

Men mest handlar det förstås i text och massor av bilder om människorna i bygden. Mycket intressant att läsa även för den som bor strax utanför Gudhemsområdet.

Hans Menzing

*Enda sättet att behålla en vän
är att själv vara en*

Valle, min plats på jorden

– ”änna onödigt vackert”

I nummer 4/2020 av Körbärsblomman, medlemstidning för Eggby – Istrum – Öglunda Hembygdsförening, slår Ann Nilsson i en presentation av sig själv som tidningsmedarbetare och Vallebo fast detta; Valle är min plats på jorden, där det är ”änna onödigt vackert”.

Hon kommer från Vänersborg och hon och hennes Anders funderade på Vilhelmina men fastnade för Skara. Där blev de lektorer vid Katedralskolan, men framför allt flyttade de så småningom ut till Valle och blev månskensbönder.

Hjälpsamma i Eggby

Här ersattes universitetet av hjälpsamma Eggbybor som hjälpte dem att klara redskap och allehanda djur. Med dessa goda lärare kom den krävande kunskapen att ta hand om en gård på rätt sätt. Ann ägnade också ett antal år åt miljöpartiet med framgång på olika politiska nivåer.

Deras gård heter tydligen Ödegården och ligger vid Stakasjön. I just det här numret av tidningen, som är på 28 sidor med Hjördis Lundberg som redaktör, handlar det mycket om gårdsnamn.

Orgelgården

Ann-Marie Milton berättar om barndomen när morfar och mormor bodde på Oljegår'n trots att det inte fanns någon olja här mellan Öglunda och Varnhem. Först med stigande ålder insåg hon att gården hette Orgelgården och var ett organistboställe. Morgan Johansson beskriver gården närmare, medan Stig Karlsson redogör för bakgrunden till en lång rad gårdsnamn i Öglunda.

Korsgården ligger där vägar korsas och Sörgården ligger i söder, fast den har flyttat så kanske är den inte lika mycket Sörgården nu.

Daddagården

Gråttagården har namn efter ägaren Nils Grätte, inte efter någon grotta, och det är högst oklart om Daddagården har något samband med en älskad far eller liknande.

Pelle Räf skriver om en vild galt 1856, medan Ulla Andersson presenterar en kändis i Eggby, Ingegerd Ambertsson. För att nämna lite av innehållet.

Hans Menzing

Besök i Dahliälunden – Älekulla

Makarna Lena Ferm Hansson och Lars-Håkan Hansson i sitt blomsterparadis Dahliälunden i Älekulla.

En solig sensommareftermiddag besöker ett litet sällskap makarna Lena Ferm Hansson och Lars-Håkan Hansson, på gården Lunden 2 i Älekulla. Platsen är välkänd för att de har en vackert uppbyggd trädgård, med träd, buskar, perenner och en mångfald av dahlior i alla former – små, korta, långa, enkla, dubbla – för att nämna några. Vi är i Älekulla, som ligger i Marks kommun i sydöstra hörnet av Västergötland, som gränsar till Halland. Här bor makarna Hansson med sina barn.

Gården Lunden drivs av Lars-Håkan och hans bror, där de har köttdjur och får på ägorna. Lars-Håkan arbetar också som kyrkvaktmästare vid flera kyrkor i närheten. Lena arbetar som skolsköterska, samtidigt som hon ansvarar för två bisamhällen, höns och andra smådjur, som är vanliga på en bondgård.

Dahlior

Nu till deras största gemensamma intresse: Dahlior! Detta är sjätte året som de har öppet de två sista helgerna i augusti och den första helgen i september, då dahlian står mitt i sitt flor. Sedan kan föreningar och sällskap boka för egna guidningar under dessa veckor. Vi blir väl mottagna av paret Hansson. De visar oss runt bland de 150 olika dahliasorterna. Sammanlagt hade de grävt ner ett tusental knölar i våras. De berättade att det tar ungefär en månad att gräva ner alla knölar. Lars-Håkan står för grävandet – hönsgödsel och kompost gör extra susen. Lena har satt bild plus text vid varje dahlia i de upphöjda välkomponerade landen, ett 10-tal i hela trädgården.

Under guidningen fick vi reda på att dahlieknölar ursprungligen kommer från Mexiko. Dahlian kom till Europa, sist på 1400-talet. Då för att ätas, men knölen smakade vedervärdigt, så det blev inte någon ny ätknöl. Folk började odla den för sina vackra blommor, och knölen blev populär. Man upptäckte att genom korsningar kunde man få fram olika sorters färger och former.

Vi fick en härlig rundvandring bland olika små och stora, färgrika dahlior. Lena berättade att de alltid köper på sig ett antal nya knölar, genom Svenska Dahliasällskapet, där de är medlemmar, eller så beställer de direkt på nätet från bl a Holland, för att få nya annorlunda sorter.

Lars-Håkan berättade under rundvandringen att dahlian fick sitt namn efter en av Linnés lärjungar.

Andreas Dahl var född i Varnhem 1751, men famil-

Lunden 2 i Älekulla, Marks kommun.
Samtliga foton i reportaget: © Ingrid Zackrisson.

En härlig sommarbild från Dahliälunden i Älekulla.
Foto: © Ingrid Zackrisson.

jen flyttade senare till Saleby. Han skrevs in 1770 vid Uppsala Universitet och blev där en av Carl von Linnés elever.

Paret Hansson är också med i STIV – Svenska Trädgårdar i Väst, där Bifonden grundades. Vissa dagar under sommar och höst arrangeras Bifonds dagar. Då är det fokus på biologisk mångfald, på bin och andra pollinatörer. Lena har två bisamhällen, honung säljes från den egna bigården plus andra ”biprodukter” samt olika sorters marmelader från egna frukter och bär.

Nytt för året är att de börjat med självplockning av dahlior. På ett 400 kvm stort fält har de satt ett 20-tal olika sorter för detta ändamål, vilket har uppskattats av besökarna. Odla man inte själv denna blomma, kan man för en billig penning ha en stor bukett på sitt soffbord efter ett besök här.

I vanliga fall har de ett uterum med plats för ett 60-tal besökare, där de har kaffeservering, men denna gång var det egna kaffekorgen som gällde. Ibland har de någon utställning i denna lokal – foton, bonadsutställning, olika teman som besökaren uppskattar. Lena och Lars-Håkan hade ordnat ett trevligt dahliaquiz med 1,X,2-frågor. Vi fick reda på att det finns 55 tusen olika dahliasorter! Enkla-, anemone-, pion-, halskrås- och jättedahlior bland annat. På hösten ska alla knölna grävas upp och bör förvaras torrt, mörkt i 4-6 grader. Detta är också ett jättejobb, då alla dahlior bör namnas, så att man till våren vet vad som är vad.

Efter detta besök förstår vi att det är en hel vetenskap att odla dessa rakryggade skönheter. Vi tackar för en trevlig eftermiddag och återkommer alldeles säkert nästa höst till denna härliga oas. Troligen med nya sorter och färger av dahlior att beundra.

Ingrid Zackrisson

Skolresa från Borgunda till Stockholm 1927

Av Gudrun Wäpling i Falköping har vi fått denna bild. Det är hennes föräldrar, Agnes och Herman Onsjö, som var lärare i Borgunda, med elever. Skolklasser i Borgunda fick under flera år åka på skolresa till Stockholm för att besöka nobelpristagaren i fysik, Gustaf Dalén, som

var född i Stenstorp. Hans fru Elma var från Munkabo i Borgunda. Gustaf Dalén blev blind genom en olyckshändelse 1912, men han kunde trots det berätta och visa allt för skolbarnen vid besöket hos familjen Dalén i Lidingö.

”Det berättas att Gustaf Dalén bestämt att inget rum på Ekbacken (Lidingö) skulle vara finare än att ett kuddkrig kunde rasa i det. Så vilt gick det inte till vid Borgundabarnens besök, men värden visade runt i huset. Mest spännande var laboratoriet.

– Kom här, sa han. Titta här! Nej, åt det här hållet. Här ska ni få se, så att ni förstår hur det fungerar.

Ingen tänkte på att han var blind.” Så berättar Gudrun Wäpling i nr 4 av Västgötabygden 2019.

Dalénmuseet i Stenstorp är ett museum över uppfinnaren Gustaf Dalén och företaget AGA. Museet finns i Stenstorp mellan Falköping och Skövde. Det drivs av en ideell förening och startades 1996 i det gamla tingshuset intill järnvägsstationen. www.dalenmuseet.se

Monika Moberg Kilefors

Kyrkogårdsmuren i Hangelösa ruvar kanske på ett märkligt huvud

Hangelösa kyrka har en ytterst märklig bild/skulptur i sandsten som föreställer Sankt Olof, som kanske är den äldsta i landet.

Den är förmodligen huggen av stenmästaren Ergast Johannes som också har signerat dopfunten cirka 1130. Huvudet fattas och är borthugget, vilket kanske inträffat vid reformationen som ägde rum under Gustav Vasas tid. Allt, exempelvis målningar och skulpturer, som påminde om den katolska tiden skulle bort.

Första gången som Sankt Olof nämndes var 1669, då riksantikvarien Johan Hadorph företog en reseskildring inom Läckögrevens fögderi. Hadorph skriver: ”Sankt Oluffs bild av sten finns uppe i tornet”. Det märkliga är att han inte nämner med ett ord att huvudet är borta.

Däremot skriver prästen Claes Johan Ljungström vid sin inventering av kyrkan 1869: ”I kyrkogårdsmuren är hittad en 2 fot lång, 1 fot bred sten, vars ena sida utgör bilden av Sankt Olaf, vars huvud likväl är avslaget”.

Åter till Hadorphs besök i kyrkan cirka 120 år efter reformationen så borde till exempel prästen eller kyrkvårdarna nämnt att huvudet var avslaget. Att stenen senare hamnat i muren kan kanske förklaras med att kyrkan, som nämnts, skulle vara helt rensad från det katolska.

Den aktuella muren ligger öster om kyrkan så man kan därför bortse från muren åt söder, invid landsvägen, som grävdes upp i mitten av 1980-talet, och lades om. Artikelförfattaren följde grävmaskinen hela tiden med spaning på huvudet, som dock inte påträffades

Det ska nämnas att en holkkista med skelett hittades vid grävningen.

Men det kanske finns en annan förklaring till att huvudet är borthugget och att det inte beror på det katolska. Under gångna tider användes löstagbara huvuden från helgon eller Jesusbarnet, för att med sin utstrålning och heliga kraft hjälpa kvinnor vid svåra förlossningar eller när kreaturen var sjuka. Det vill säga föremålen togs med hem från kyrkorna.

Kanske bönderna i Hangelösa tog hand om huvudet på skulpturen för att gå runt på åkrarna och välsigna skörden? Det ska tilläggas att huvudet är avhugget med en efterlämnande jämn yta.

Det finns klara belägg för att bönderna i Norra Vånga långt in på 1800-talet vandrade omkring med sin Sankt Olofsskulptur från 1200-talet, för att välsigna just skörden. Med hopp om omläggning av muren, som är i mycket dåligt skick, så får gåtan sin lösning om huvudet istället har lagts där.

Den märkliga Sankt Olofs-bilden/skulpturen är kanske den äldsta i landet.
Foto: © Matz Nilsson

Olofsbilden har säkert innan den flyttades upp i tornet haft en framträdande plats i den tidigare kyrkan från 1100- eller 1200-talet. Den revs 1873. Idag är skulpturen placerad på väggen längst fram till höger i kyrkan.

*Matz Nilsson
Hangelösa*

Teologen som skrev historia

Han var prästvigd men arbetade mest som lektor vid läroverket i Mariestad, fast för hembygdsvänner är nog Hilding Johansson mest känd för sina böcker om hembygden. Han skrev förstås om sin barndomsbygd Ryda men också om bland annat Saleby Trässberg, Tunhem, Barne Åsaka och Bitterna.

Teologen och hembygdsvetaren presenteras i nummer 6 2020 av tidskriften Mimers brunn i en artikel av Olle Brink. Där finns en lång rad andra artiklar om hembygden. Så skriver Peter Hallbäck en lång och faktarik artikel om Falbygdens museum, och där utlovar han en serie artiklar om bygdens många intressanta museer.

Här kan man också läsa om motorhistoria från 20-talets Lidköping, Fåglaviks glasbruk och att Finnestorpsfynden nu finns på Västergötlands Museum i Skara.

Hans Menzing

Långresa till Böne under 1800-talet

Vegbyortens Hembygdsförening ställde in all gemensam verksamhet på grund av coronapandemin 2020. De personer som ändå ville se vår vackra trakt, kunde ta med sig fika och sitta i hembygdsparken i Vegby eller i jordkulan, Skogås, i Södra Säm.

Det som är mest populärt är vandringen på prästavägen mellan Södra Säm kyrkoruin och Gällstad kyrka. Informationstavlor om ett gammalt kapell och om de människor som bott utmed vägen finns uppsatta och broschyrer vid start och mål. Gällstads Hembygdsförening hjälper till med underhåll av prästavägen. Normalt så brukar vi ha vandring med guide.

Här följer en av många historier som vi ibland kan ta vid våra vandringar. Historien har Edvin Johansson, Bagaregården i Södra Säm, nedskrivit.

Jordkällaren finns utmed prästavägen nära landsvägens bro över Sämån och har använts som arrestlokal. Resan till Böne är cirka 8 mil tur och retur.

Arrestlokalen i Säm finns fortfarande kvar om behov skulle uppstå.

Långresa under 1800-talet

berättad av Edvin Johansson i Södra Säm.

”Ja nu skulle jag berätta om min första långresa. Och då var jag väl 11 eller tolv år, 1898 eller 1899. Det var så att min fader brukade skjuta fångar med häst till Borås. På årder av länsman Gädda i Bosgården.

Så hade han tagit fast en dam som brukade gå på vandring och tigga.

Ibland hade hon en fästman i sällskap som dom kalla Kinnevedstollen. Men denna gång var hon ensam. Ja, hon var förvarad i Bosgårds potatiskällare. Där fick vi

hämta henne kl. 4 på morgonen. Hon var från Backgården i Böne socken. Där hade hon en broder som ägde en bra gård. Och det var han som skulle hava ansvaret för henne. Ja, damen började att vara bångstyrig. Så vi fick lyfta upp henne i spjälhåcken på enspännarvagnen. Men med detsamma började hon att skälla och gorma. Och sade till far. Du kan väl åtminstone ge mig lite snus. Och då fick hon fars fyllda dosa. Men den hade hon ätit ur innan vi kom till Marbäck. Så där fick jag köpa ny fyllnad i dosan. Men hon fortsatte att skälla och svärja och spotta snus. Och när vi kom till Ulricehamn så sade hon till far. Du kan väl åtminstone köpa ett kvarter brännvin och bju på en sup. När jag inte kan gå som jag vill. Ja, far tänkte hon kanske blir bättre om hon får en sup. Så jag fick gå in på bolaget och köpa ett halvstop brännvin för 75 öre av försäljare Krak. Ja sen åka vi med vår dam uppåt Vists socken. Men det dröjde inte länge innan gumman ville ha en sup och hon ryckte till sig flaskan och drack nästan ur hälften innan far fick den ifrån henne. Och sedan sjöng hon å spotta snus och skällde värre. Och så gick vägen genom en skog. Då gjorde hon ett försök att rymma. Men vi hinde upp henne. Ja sedan gick det utan äventyr tills vi kom till Böne kyrka och Backgården. Och där tog brodern henne och låste in henne i potatiskällaren. Och vi blev bjudna på kaffe. Och sedan var det bara att åka hem igen. Och få 7 kronor för skjutsen.”

*Rolf Johansson, sekreterare
i Vegbyortens Hembygdsförening*

Den 6 mars 2016

Snöstaka står där och väntar på vårn,
än ä di fastfrusna i grässvårn.
Än har de ente vart te nör nötta,
å di ä rejält nerpötta.
Så en dag när myggorna dansar
och vintern är förliden
och vi ställer in våra klockor på sommartiden.
Då samlar jag in mina staka.
Summa ä kroketa summa ä raka.

*Karin Breman
Vardagspoet i Varola*

Dressin överlämnad i Frambo

Kulturhistoria kan förmedlas och fortleva på olika sätt. Ett litet annorlunda sätt var när Nossebro Hembygdsförening i oktober i fjol överlämnade en äldre dressin till ett yngre par från Gustavsberg, Stockholm, sedan familjen köpt och påbörjat renoveringen av ett äldre stationshus från järnvägens tid i Frambo, i Trökörna i Grästorps kommun.

Det är tvåbarnsfamiljen Jesper och Sofia Grip, med sönerna Sixten och Nils, som införskaffat det sedan länge obebodda och nergångna tidigare stationshuset i syfte att helrenovera det till sitt sommarparadis på landet.

Upprustningen ska i möjligaste mån genomföras för att återge byggnaden dess forna utseende, bland annat vad gäller fasad och färgsättning, lovar makarna. Den gamla stationsskylten ska putsas upp och får hänga kvar. Redan har den överspikade gamla biljettluckan tagits upp och den inre renoveringen är i full gång.

Kontakten med hembygdsföreningen i Nossebro inleddes när Jesper Grip sammanträffade med representanter för föreningen i Nossebro. Stationshuset i Frambo, som stod klart när järnvägen mellan Nossebro och Trollhättan togs i bruk 1916, är nämligen uppfört i en stil identisk med Nossebros stationshus, före en senare tillbyggnad.

Hösten 2020 blev det klart att Ansbjers kvarn i Nossebro med projektpengar ska rustas upp för moderna behov. Då blev det aktuellt för föreningen att röja ur en del äldre inventarier som man under många år förvarat där.

Bland många objekt fanns en trehjulig dressin från järnvägsepoken i Nossebro åren 1900–1986. Men föreningen hade sedan tidigare en dressin och därför uppkom idén att erbjuda makarna Grip, räddare i nöden av Frambo gamla stationshus, den extra dressinen i gåva. Paret tackade med stor entusiasm ja och planerar till och med att anlägga några meter räls framför byggnaden, där dressinen ska stå uppställd och minna om flydda järnvägstider.

I slutet av oktober gick leveransen till Frambo. Bilkolonnen, ledd av en bil med släpkärra med dressinen som last, kunde delvis köra utmed den sedan drygt 50 år nedlagda bansträckningen Nossebro-Trollhättan. Delar av den gamla banan finns nämligen kvar som bilväg.

I Frambo tog familjen Grip emot och Sofia inledde med att, livligt påhejad, spontant provköra dressinen på gräsmattan. Dressiner är dock som bekant både svårstyrda och trögtrampade när de inte framförs på räls. Dressinöverlämningen av hembygdsföreningen från

Berit Cerdier, ordförande i Nossebro Hembygdsförening, överlämnar dressinen till familjen Jesper och Sofia Grip, som renoverar det gamla stationshuset i Frambo i Trökörna, Grästorps kommun.

den lilla landsbygdskommunen i Skaraborg till makarna från storstockholm blev mycket lyckad. Jesper och Sofia Grip bjöd gästerna att, under coronasäkra former, bese stationshuset interiört, och utomhus hade paret dukat upp en magnifik eftermiddagsfika med bland annat tårta.

I samband med överlämnandet överräckte ordföranden i Nossebro Hembygdsförening, Berit Cerdier, ett gåvobevis med foto och korta fakta om dressinen och järnvägen. Cerdier säger att det gläder henne mycket att makarna Grip ville ta emot dressinen.

– Härligt att familjen är så entusiastisk och renoverar det kulturhistoriskt värdefulla Frambo stationshus, som annars riskerat att förfalla, betonar hembygdsordföranden.

Dressinen är av märket Novo Express och tillverkad av Walters Verkstäder i Mullhyttan i Lekebergs kommun utanför Örebro. Dressiner användes för banbesiktning, lättare underhållsarbeten och personbefordran och just den här dressinen kan fordom mycket väl ha rullat förbi Frambo Stationshus då och då under åren 1916 till 1968.

Det var år 1900 som den smalspåriga (891 mm) Västergötland-Göteborgs Järnväg, VGJ, invigdes.

Sträckningen knöt samman Nossebro, centralort i Essunga kommun, med Göteborg, Skara med flera städer och samhällen. 1916 utvidgades järnvägen med ett spår från Nossebro till Trollhättan via Främmestad, Frambo och Väne-Åsaka.

På stationen i Frambo lastades bland annat ved och grönsaker för vidare transport ut i världen. Men 1968 var epoken över och tre år senare, 1971, lades även persontrafiken från Nossebro ner. 1987 upphörde officiellt även godstransporterna till och från Necks och Nossebro.

Men dressinen fick en fristad i Frambo och erinrar om den järnvägsepok som lyfte orten genom inflyttning, vidgade vyer och samhällsutveckling.

*Text och foto: Börje Andersson
Nossebro Hembygdsförening*

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Bertil Bokesand i Sandryd Tostared. Foto: © Lars Eriksson.

Rättelse nr 6/2020

En uppmärksam läsare, som arbetat på Volvo med denna lastbil, har hört av sig om bilden i referatet från Tostared på sidan 19. Volvo-lastbilen är en så kallad **Rundnos** och inte **Trubbnos**, som anges i referatet.

Nästa nummer av Västgötabygden, nummer 2, kommer i slutet av april. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida. Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

Året som gått

Historieforum Västra Götaland

Året som gått har inte varit som något annat. Jag ska inte gå in på corona, det hör vi till leda. Men det är viktigt att nämna att styrelsen följer informationen från regering och myndigheter. Vi får se framåt. När det blir aktuellt att samhället öppnas upp, sätter vi igång föreningsaktiviteterna. Vad gäller våra aktiviteter har styrelsen beslutat att vi skjuter upp alla de arrangemang vi skulle haft 2020 – till 2021. Det enda som förändras är årsmötet. Vi informerar i god tid, stadgeenligt när årsmötet äger rum med plats och tid. Vi får dock avvakta till framåt mars och april. All löpande information ges på vår hemsida, facebookside och via nyhetsbrev.

Nyheter

Historieforum har under året medverkat och medfinansierat i Gestilrenprojektet, som genomfördes i höstas. En annan nyhet är att Svenljunga kommun har för avsikt att sälja Kind Härads gamla tingshus med anor sedan 1600-talet och tidigare.

Det blev starka reaktioner från medborgarna. Historieforum beslutade att stötta ett upprop, en nybildad ”Tingshusgrupp”, som har för avsikt att inrätta ett Allaktivitetshus i tingshuset.

Gruppens vision och vilja är att i huset ska finnas museum, turistinformation, guidningar i källaren med arrestlokaler, ”suckarnas gång”, föreläsningar, kommunernas föreningar med arkiv och Kind Härads historia. Min kommun backade och sköt upp beslutsprocessen. Det hela påverkades av att Tingshusgruppen förklarade att det inte går att aktivt arbeta med frågan under rådande pandemi.

Under året har två medlemmar och f d styrelseledamöter avlidit. Ingvar Leion, Borås, i juli, och Bengt Karlsson, Svenljunga, i oktober.

Avslutningsvis, vill jag påminna medlemmar som inte har meddelat sin e-postadress till vår webmaster Christer Sundvall, att göra det. Ni kontaktar honom på; 070-5981113, eller christer845@hotmail.com. Det är viktigt med tanke på föreningens nyhetsbrev med aktuell information.

Medlemsavgift: Styrelsen har beslutat att de som betalade medlemsavgiften för 2020, är avgiftsbefriade 2021. Av känd orsak har vi inte haft någon verksamhet under året som gått.

*Morgan Nilsson, Sexdrega
Ordförande i Historieforum Västra Götaland*

Tomtemor tar emot barnens önskelistor i Järpås fornby.
Foto: © Gunvor Torstensson

Tomtemor tog emot barnens önskelistor i Järpås fornby

Järpås Hembygdsförening har en välskött fornby med flera små hus som tomten brukar bo i strax innan jul. Det har blivit en tradition att Järpås Hembygdsförening i samarbete med Järpås Bygdeförening inbjuder alla barn i bygden att komma och hälsa på tomten och lämna sina önskelistor söndagen innan jul. På ett coronasäkert sätt kunde föreningarna ordna så även inför julen 2020. Det bodde till och med tomtar i alla tre stugorna. Många barn kom och lämnade sina önskelistor till tomtemor. Tomtemor, som inte förstod så mycket om sminkgrejer, vilket Lego eller dataspel det skulle vara, fick noggranna förklaringar av barnen. Alla barn som gick en tipspromenad fick en liten julklapp som innehöll en fin trätomte. En jultävling var att kika in genom fönstren i stugorna och räkna tomtar. En annan var att tävla med varandra för att se vem som kunde stapla högst med julklappar. Kaffe och varmkorv hade strykande åtgång, och både barn och vuxna kände att julen stod för dörren. Nu hoppas vi bara att barnen fick vad de önskat sig.

*Tore Torstensson
ordförande i Järpås Hembygdsförening*

**Västgotabygden 75 år
1946 – 2021**

**Förste redaktören Gustaf Ewald, sid 8.
Mer om de 75 åren i kommande nummer.**

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Väring, tel 0708-42 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 0730-23 11 50. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,
tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

Ingrid Zackrisson, Kullavägen 59, 519 95 Tostared.
070-496 05 59. E-post: ingridzackrisson59@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller monika.moberg@blackhornet.me

Skribenter, knutna till redaktionen

Hans Menzing, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Gustafsson,

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lena.g@vhbf.se

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0392-133 15,
0702-67 59 75, benke.ferm@gmail.com.

Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara, tel 070-591 24 55.

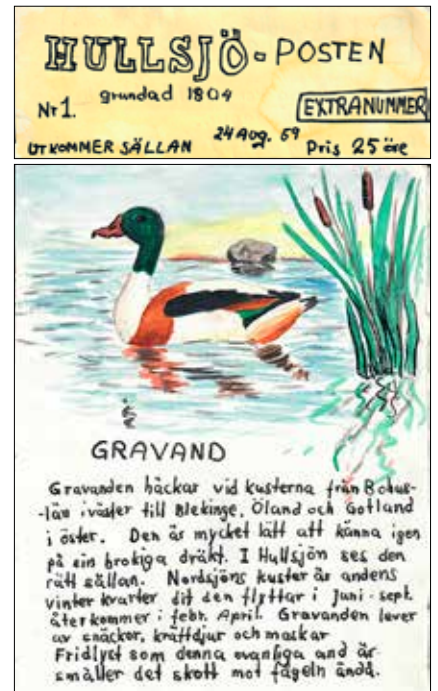
E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara
bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**

Lite av det som finns på insidorna ...

Besök i Dahlialunden, Älekulla. Läs vidare på sidorna 25-26.
Foto: © Ingrid Zackrisson

Profilen Erling Svensson, se sidorna 16-18. Text: Jan Gerd.
Teckning Hullsjö-Posten: E Svensson.

Ovan:
Gustaf Ewald, självporträtt 1915.
Läs Ann-Britt Bomans artikel
på sidorna 10-11. Ewald var
Västgötabygdens första redaktör.

Till höger:
Dressin överlämnad i Frambo,
Nossebro, se sidorna 29-30.
Foto: @ Börje Andersson.

